

Araştırma Makalesi • Research Article

Hilweşangerî di Berhemên Hesênê Metêyî da*

Hesênê Metê'nin Eserlerinde Yapısöküm

Deconstruction in Hesênê Metê's Works

Zülküf Ergün*

Kurte: Hesênê Metê yek ji wan nivîskarên kurd ên xerîbîyê ye ku xwedî şewaz û rêbazeke taybetî ya edebî ye. Nivîskar di bin karîgerîya postmodernîzmê da li dijî vegêranên mezin û binyadên sîyasî û îdeolojîk ên civak û edebiyata kurdî bi rêbaza xwe ya hilweşanger derdikeve pêş û bi vî alîyê xwe jî di edebiyata kurdî da cihekî resen ji xwe ra çê dîke. Ev gotar ji bo nîşandana vî alîyê wî hatîye nivîsîn. Ji ber vê çar pirtûkên wî yê çîrokên û pênc roman û romanokên wî hatine vekolîn. Di encama vê vekolînê da derket ku nivîskar di piraniya çîrok, roman û romanokên xwe da binyadên gotara marksîst, serok û partîyên otorîter, nivîskarên qure, pêgîr û kêrnehatî, karakterên ronakger û gotara dînî hildiweşîne û bergeheke nû li ber edebiyata kurdî vedike. Metê dema vê dîke hertim bi şewazeke îronîk berê xwe dide van dîyardayan û ji teknîka xewnê, berevajîkirina karakterên dîrokî û têkelkirina xewn û rastîyê sûd werdigire. Ji vî alîyê ve berhemên Hesênê Metêyî vekirî ne û rê li ber xwendevanên çalak vedikin da ku ew jî bibin beşek di afirandina manayên deqên edebî da.

Bêjeyên Sereke: Hesênê Metê, Binyad, Hilweşangerî, Postmodernîzm, Vegêran.

Öz: Kürt göçmen yazarlarından biri olan Hesênê Metê kendine has bir üslup ve yöntemine sahiptir. Postmodernizmin etkisinde kalan yazar Kürt Edebiyatı ve toplumunun büyük anlatılarına ve siyasi ve ideolojik yapılarına karşı yapısökümcü yöntemi ile öne çıkmaktadır. Hesênê Metê bu yönü ile Kürt Edebiyatında özgün bir yere sahiptir. Bu makale, Hesênê Metê'nin bu yönünü ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Bu amaçla yazarın dört öykü kitabı ve beş roman ve kısa romanı incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda yazarın çoğu öykü ve romanlarında marksist söylem, otoriter parti ve başkanlarını, mağrur, angaje ve başarısız yazarları, aydınlanmacı karakterleri ve dini söylem gibi yapıları yapısöküme tabi tuttuğu ve bu yaklaşımı ile Kürt Edebiyatına yeni bir perspektif sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Metê bunu yaparken bu olgulara her zaman ironik bir üslupla

* Bu makalenin özeti 4-5 Nisan 2018 tarihleri arasında Irak'ın Zaho kentinde yapılan İkinci Uluslararası Zaho Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Konferansında sunulmuştur.

Kurteya ve gotarê di Konferansa Duyem a Zanîngeha Zaxoyê Fakulteya Zanistên Mirovayetiye da hatîye pêşkêşkirin ku di navbera 4-5ê Nîsana 2018an da li Zaxoyê hatîbû girêdan.

* Öğr. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilimdalı Endamê Hînkariyê Dr., Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Enstituya Zimanên Zindî li Tirkîyeyê, Beşa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî

ORCID: 0000-0001-8784-5636, zxweshevi@gmail.com (Sorumlu yazar)

Cite as/ Atif: Ergün, Z. (2022). Hilweşangerî di berhemên Hesênê Metêyî da. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 1-19. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.466164>

Received/Geliş: 01 October/Ekim 2018

Accepted/Kabul: 05 March/Mart 2020

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2022

yönelmekte ve rüya tekniği, tarihi karakterlerin ters okunması, gerçeğin ve rüyanın iç içe geçirilmesi tekniklerinden yararlanmaktadır. Bu yönüyle Hesenê Metê'nin eserleri açık metin özelliği taşıyıp edebi metin anlamlarının yaratılmasında aktif okuyucuyu teşvik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hesenê Metê, Yapı, Yapısöküm, Postmodernizm, Anlatı.

Abstract: Hesenê Metê who is one of migrant writers has a unique literary style and method. He distinguishes with his deconstructive method under the effects of postmodernism against big narratives and political and ideological structures of both Kurdish society and literature. With this respect, he has a unique place in Kurdish literature. This article aims to reveal this aspect of him. For this purpose, four story books and five novels of him are analysed. As a result of the analysis, it is found that he deconstructs structures of Marxist discourse as well as otoritarian leader and political parties; arrogant, affiliated and useless writers; enlightened character and religious discourse, by doing these he opens a new page for Kurdish literature. When doing this, Metê always handle these phenomena with a ironical style and he takes advantage of dream technique, upturning historical characters and mixing dream and facts. In this perspective Hesenê Metê's works are open and they lead active reader to take part in creating meanings of literary texts.

Keywords: Hesenê Metê, Construction, Deconstruction, Postmodernism, Narrative.

Destpêk

Ji destpêka karîgerîya modernîteyê li ser ronakbîrîya kurdî heta salên 1990an arasteya giştî ya edebîyata kurdî di çarçoveya vegêranên mezin ên mîna netewetî û marksîzmê da teşe digire û edebîyata kurdî heta radeyeke baş di çarçoveya van teorîyên sîyasî û civakî da tê berhemandin. Ev her du gotar (discourse) di edebîyata kurdî da ew çend zal (dominant) in ku mirov dikare bibêje wan hejmûna xwe bi ser hemû rêçikên din ên edebî da sepandîye. Lewra nivîskar û helbestvanên kurd bi armanca avakirina nerîteke neteweyî û hişmendîyeke îdeolojîk berdewam hewl daye binyadên civakî û sîyasî damezirînin û wek kesayetên pêgîr xizmeta bicihkirina van binyadan bikin. Ji ber vê, ji destpêka modernîteya kurdî û vir ve bi manaya xwe ya sîyasî û civakî gotareke binyadger di edebîyata kurdî da serdest dibe û berhemên edebî dibin qada bercestekirina van binyadên sîyasî. Bi vî awayî ev her du gotar digel gotara dînî ya pêşmodern demeke dirêj di teşedana eqil û hizirîna takê kurd da dibin binyadên sereke û arasteya civakî û sîyasî ya kurdan destnîşan dikin.

Destpêka guherîna vê rewşê vedigere salên 1980yan ku komek ronakbîrên kurd di encama guvaşa sîyasî ya dewletên serdest da berê xwe didin Ewropayê û ev dibe sedem ku beşek ji van ronakbîran ji nêzik ve gengeşe û arasteya edebîyata vê beşa pêşketî ya cihanê binasin û rengê nû bidin edebîyata kurdî. Bi dîtina gelek teorîsyenên edebî, ev arasteya nû postmodernî ye ku bi rehendên xwe yê paşbinyadgerî (poststructuralism), hilweşangerî (deconstruction), pûçgerayî (nihilism) û hermenotîkê derdikeve pêş (Ziyab, 2013: 122). Herçend hin kesên mîna Calinescuyî postmodernîyê rûyekî nû yê modernîyê (2010: 293) û hinekên din jî wê bi hîpermodernî yan jî ultramodernîyê bidin zanîn jî (Best-Kellner, 2011: 48; Paz, 2011: 225) piranîya birmendên vî warî dîyar dikin ku postmodernî dabiraneke e ji modernîyê û hilweşandin û nesaqamgîrkirina norm û estetîka wê ye.

Taybetmendiyên giştî yê postmodernîyê Ihab Hassan di xişteyekê da xulase dike ku tê da postmodernîyê wek antîteza modernîyê destnîşan dike. Li gor wî, postmodernî bi taybetmendiyên xwe yê qutbûna ji nerîte, şikandina pîrozîyan, hilweşandina navendê, parçekirina heqîqetên giştî, vegêrana dijber, şewezarên kesî, anarşî, firedengî, îronî, lîstik, beşdarî, antîtez û belavkirinê derdikeve pêş ku hemû jî li ser dijayetîya nixê modernîyê hatine danîn (vgz ji: Connor, 2005: 161-162). Lê ji aliyê mijara me ve pênaseya herî balkêş ya Lyotardî ye ku wek pêşengên teorîya postmodern cewhera cîyawazîya modernî û postmodernîyê di vegêranên mezin û biçûk da dibîne. Bi dîtina wî di civakên hevçerx da vegêranên mezin ên berê êdî nikarin fonksiyonekê bigêrin û vegêran û gotarên ku diyalektîka ruh û azadîya mirovahîyê kirine armanc, ewlehîya xwe ji dest daye. Loma jî divê di şûna van vegêranên mezin da vegêranên biçûk geş bibin ku xwe dispêrin hêza xeyalê û rê li ber zanist û zanînen vegêranî vedikin (2014: 115; Sarup, 2004: 197). Ji bo vê jî postmodernîst otorîteya çand û sîyaseta modern û zanyarîya bawerpêkirî ya berbelav bi gumanparêzîyeke kûr hildiveşînin (Sim, 2006: 3) û rê li ber azadîyeke bêbinyad vedikin.

Diyar e, postmodernîst dema modernîyê kategorîze dikin wê bi projeya ronakgerîyê berçav dikin û binyad û vegêranên azadkirinê yên modernîteyê jî awayên sekulerkirî yên paradîgmaya xirîstîyanîyê didin zanîn. Ji ber vê, îdîa dikin ku mîna vegêranên dînî yên pêşmodern vegêranên sekuler û raser ên modernîyê jî bawerîya xwe ji dest daye (Calinescu, 2010: 302) û nikarin bersiva jîyana hevçerx bidin. Ji ber vê paşbinyadger hemû binyadên ku li ser îdîaya yekgirtinê hatine danîn hildiweşînin û wan wek formên sentetîk nîşan didin. Bi vî awayî hizrên reha bi riwangehên kesî, bawerîyê bi gumanê, sîyasetên giştîgîr bi sîyasetên lokal, neteweyê bi komên etnîk û civakî, takekes bi bikerî hildiweşînin û herî dawî bi gotina Sarupî “têgihîştina dabeşnebûna bikerî ya Descartesî jî ji holê radikin” (Sarup, 2004: 12). Ji ber vê jî hevgerîna deqa edebî di çarçoveya teorîya navdeqîtîyê da red dikin, deqa edebî wek mozayîka çendîn deqên din berçav dikin û li dijî hemû cureyên navendîyê derdikevin ku dibe sedema desthilateke monopol. Lewra bi gotina Belseyî hilweşanger manayên ku ji bo me tîndarîya reha nabînin (Belsey, 2013: 121) û li hember her desthilateke manaçêker hêz didin berxwedana mana û hizrên dijber û bi vî awayî diyardeya riwangehxwazî û pîralîbûna rastîyê derdixin pêş. Ji ber vê jî riwangehparêzê (perspektivist) di derbarê diyardeyan da dide pey pîrbûna şiroveyan (Best-Kellner, 2011: 58) û bi tu awayî bi yek şiroveya diyardeyên cihanî razî nabe. Bêguman ev di edebîyatê da dibe sedem ku di şûna hişmendî û vegêranên kolektîf da bêhtir şewezar û riwangehên kesî û derûdorên perawêzistî derkevin pêş û edebîyat wek qada bercestebûna zanîn û azmûnên takekesî rê li ber riwangeh û şiroveyên cîyawaz veke da ku têgihîştina mirovî li ser hemû diyardeyan dewlemendtir bibe.

Di vê çarçoveyê da Hesênê Metê yek ji van nivîskarên kurd e ku li hember vegêranên mezin û binyaddanê edebîyata kurdî û gotarên zal ên civakî berê xwe dide vegêrana çîrokên biçûk ên mirovên sade û perdeya reşûspî ya îdeolojîyên dîyarkirî li ser kesayetên edebî hiltîne ku bi salên dîrûdirêj di edebîyata kurdî da bûbûn normên sereke. Ji ber vê di çîrok û romanên xwe da cih dide gelek mijarên cîyawaz ku rengvedana pîrdengî û pîrdengîya jîyana hevçerx in. Derizandina zihniyeta feodal, tiraneya bi modernên rûkeş, îronîya ronakbîrên tîkçûyî, trajedîya xelkên perawêzistî, parodîya kesayetên pêgîr, rojhilatîyên bikompleks, berevajîtiya femînîstên rojhilatî, jîyan û trajedîya derketîyan, çîroka evînen melodramîk, mirovên çors ên bêagah, dekûdolabên jinan, tengezarîya ji jîyana malbatî, evînen tîkçûyî, mirovên depresîf û gelek mijar û karakterên cîyawaz tîndarîya berçavkirin ku rasterast nûnertîya jîyana pîrdeng a serdema me dikin. Metê, bi şewaza xwe ya îronîk, ku muhira nivîskarîya wî ye, ji alîyekî ve nakokî, cîyawazî û dijberîyên jîyanê nîşanî me dide ji aliyê din ve bi heman şewazê guman dixê ser vegêranên mezin û binyadên edebîyata berî xwe.

Ji ber vê, em dê di vê xebatê da cih bidin awayê hilweşandina binyad û vegêranên mezin ên edebî û civakî di berhemên Hesênê Metêyî da ku ew jî ji hilweşandina gotara çeprew, hilweşandina serok û partîyên otorîter, hilweşandina nivîskarên qure, pêgîr û kêrnehatî, hilweşandina karakterên ronakger û hilweşandina gotara dînî pêk tîndarîya ku heta demê nêzik jî bê rikeberî di edebîyat û civaka kurdî da bi pîrozî dihatin ragirtin û wek binyadên sereke dihatin pêşkêşkirin. Di vê çarçoveyê da ev gotar xwe dispêre çar pirtûkên çîrokan û pênc roman yan jî romanokên Hesênê Metêyî ku ji *Smîrnoff*, *Epîlog*, *Pêşîrên Dayê*, *Îşev û Çîroka Dawîn*, *Labîrenta Cinan*, *Tofan*, *Gotinên Gunehkar*, *Li Dêrê* û *Hefsarê* pêk tîndarîya.

1. Hilweşandina Gotara Marksîst

Hilweşandina gotara marksîst û edebîyata wê ya çînî yek ji taybetmendîyên sereke yên paşbinyadger û hilweşangeran e ku di encama karvedana sîyaseta dogmatîk a partîyên komünîst da derketîye holê. Li gor Best û Kellnerî; Foucault¹, Deleuze, Derrida û gelek ronakbîrên fransî ji ber bîrhişkîya analîza civakî ya marksîstan xwe ji marksîzmê cuda dikin (2011: 104-105) û bi gotina Lyotardî jî ji ber daxwaza afirandina civakeke heveng bi çavekî rexneyî li marksîzmê dinêrin (Sarup, 2004: 208). Kesên navborî, ji ber ku di nav civakeke takekeskirî û parçekirî da mecala cîbicîkirina

¹ Foucault, Marks ji partîyên komünîst cuda dike. Li gor wî, marksîzm ji hizrên Marksî pêk tîndarîya, lê komünîstoloji bikaranîna Marksî ye ji aliyê partîyên komünîst ve (2007: 37). Di vê manayê da rizgarbûna ji Marksî rast nabîne û wî rastîyek dizane ku nayê înkarkirin (2011: 240).

marksîzmê nabînin dest bi hilweşandina binyadên wê dikin. Ji ber vê jî her ji destpêkê ve marksîzm dibe armanca hilweşangeran û dikeve ber tîrên îronîya nivîskarên postmodern.

Destpêka gotara marksîst yan jî çeprew di edebîyata kurdî da di mînaka kurdên Sovyetê da vedigere salên 1930î ku wê demê dezgehên çandî yên dewletê li ser rêbaza realîzma sosyalîst piştgiri dida hemû gelên wî welatî da ku îdeolojîya fermî ya Sovyetê di nav gelî da bi cih bikin. Loma jî nivîskar û helbestvanên kurd wek deravêteya siyaseta çandî ya wî welatî ji bo mebestên siyasî edebîyatê dikin amrazêke populer û edebîyateke yekdeng û yekreng diafirînin. Ev têgihîştin di radeya edebîyata kurdî ya Sovyetê da nebe jî di maweya Cenga Cîhanê ya Duyem da di nav piraniya kurdên welatên din da jî belav dibe û heta dawîya Sovyetê dibe yek ji vegêranên sereke yên edebîyata kurdî ku hin caran vediguhere heyranîya xelkê rûs û pîrozkirina paytext û neritên wî welatî (bnr: Ergün, 2015: 29-30).

Herçend marksîzm di destpêkê da wek bernameya azadkirina gelên bindest ji aliyê kurdan ve hatibe pêşwazîkirin jî ji ber pêşatên siyasî yên serdema Şoreşa Eylûlê (1961-1970) di edebîyata kurdî da cara pêşî Hejar Mukrîyanî rûbirûyê wê gotarê dibe û bi rêya netewetîya kurdî hewl dide binyadên îdeolojîya marksîst hilweşîne (bnr: Ergün, 2015: 32-35). Bêguman ev ne bi arasteyeke postmodern tê kirin, lewra Hejarî ji bo danîna binyadên netewetîya kurdî hewla hilweşandina binyadên îdeolojîya marksîst dida, lê Hesênê Metê di sê çîrokên xwe da dema hewla hilweşandina pêgîrîya murîdane ya gotara marksîst dide binyadeke nû pêşniyaz nake û bala me dikêşe ser ezber, klîşe û nakokîyên wê gotarê û nirxandina wê ji bo xwendevanan dihêle.

Metê di çîroka xwe ya “Smîrnoff”ê da bal dikêşe ser pêgîrîyê wê îdeolojîyê ku haya wî ji azmûna tîkçûyî ya dewletên sosyalîst nîne, heyranîya wî ya sosyalîzmê û rûsan rengê manewî wergirtiye û bi tu awayî amade nîne rastîyan bibîne. Di vê çarçoveyê da keçeke polonî dema di dersxaneyêke zimanê swêdî da di derheqê sîstema sosyalîst a welatê xwe da gazincan dike û dîyar dike ku ji ber nebûna pêdawîstîyên sereke yên jîyanê ji welatê xwe derketiye, Gelto gotinên wê keçikê wek “pîskirina sîstema sosyalîst” dibîne (2000a: 31) û ji bo ku Mervanoyê hevalê wî û hin kesên din piştgiri didin keçikê biryar dide ku peywendîya xwe bi hevalê xwe ra bibire. Bi dîtina wî “keçeke ku ji welatê xwe î sosyalîst reviyabe!... şîrê wê heram e!...” (r. 33) lewra bi raya wî eger şîrheram nebe ji sîstema sosyalîst nareve ku “tevahiya gelên dunyayê ji bo sîstemeke wusa xwîna xwe dirêjin!” (r. 33).

Nivîskar ji bo ku pêgîrîya murîdane ya Geltoyî bêhtir berçav bike, dîyar dike ku Gelto ew çend pêgîrê îdeolojîya sosyalîst e ku pepsî-colaya emperyalîstan naxe nav vodka ya rûsî û ji bo xatirê sosyalîzmê xwe hînî çêkirina selateyêke rûsî jî kirîye ku navê wê Salat Stolîçnîy e (seleta paytextê). Gelto digel ku nedîtîye û tenê ji pirtûkan jî xwendîye zozanên Ûralê ji zozanên Rocky Mountainsê hêniktir û hêşintir, ava çemê Volgayê jî ji ava Mîssîsîppîyê zelaltir û xweştir dizane. Herî dawî Gelto heyranîya xwe ya li hember rûsan ji bo Xusrewî weha destnîşan dike: “Bi serê min û te bajarê wan, merivên wan, navên wan... bi kurtî her tiştên wan xweştir e, Xusrew! Her tiştên wan!...” (r. 35).

Li ser vê nivîskar bi rêya Xusrewî pêgîrîya polîtîk a Geltoyî hildiweşîne û vê pêgîrîya wî ya ku bi nezanîneke zeq hatîye xurtkirin bi îronîyêke jîrane nîşanî xwendevanan dide. Lewra dîyar dike ku ji bilî Vladîmîrê kurê wî tevahiya malbata Smîrnoffê çêkerê vodka ya dema Şoreşa Oktobirê da wînda dibin û Vladîmîr jî wek wê şîrherama keça polonî ji welatê xwe yê sosyalîst direve û diçe Amerîkayê kargeheke vodka ya çê dike. Li hember wê agahîyê ezbera Geltoyî xirab dibe û bi gotina nivîskar “wek sofîyêkî ku destê wî bi destê xirabjinekê bûbe û destnimêja wî hatibe şikandin, di ciyê xwe da sar dibe û ditengije” (r. 37). Piştî van gotinan dilê wî diqelibe û vereşana wî tê. Nivîskar bi vê berawirdkirinê nîşan dide ku pêgîrîya sosyalîzmê di nav beşeke civaka kurdî da gihîştîye asta murîdîyê û bi wî awayî amaje bi wê nêrîna postmodernîstan dike ku vegêranên mezin ên mîna marksîzmê wek dogmatîzmeke sekuler pênase dikin.

Hesênê Metê, di çîroka “Doktor”ê da wê carê berê xwe dide xeşîmî û germûguriya endamên rêxistinên çeprew ên kurd û ji çend alîyan ve wê pêgîrîyê hildiweşîne. Di serî da ji bo nîşandana çavlêkerîya korane ya çepîtîyê di bin karîgerîya çepên tirk da hemû jargonên çepgîrîyê bi zanîn bi tirkîya wan destnîşan dike. Li ser zimanê leheng tê dîyarkirin ku di xortaniya wan da du tişt populer

bûne: *pantolonê îspanyol bol paça* (pantorê deling fire) û *dewrimcî* (şoreşgêrî) û wî mîna piranîya bajarîyên xwe şoreşgêrî tercîh kirîye. Li bajarê wan *qarşî-dewrimcî* (dijberên şoreşgêrîyê) nebûne û ji bo *etkîya* (karîgerî) wan li ser xelkî çê nebe jî carinan li revîzyonîstan jî xistine. Tevî ku arîkarîya hejaran yek ji binemayên çepgirîyê ye jî lehengê çîrokê dema dibihîze ku ji rêxistina R.Ayê doktorek rojên îniyan mirovan belaş miayene dike û hezkirina wî û rêxistina wî di nav xelkî da belav dibe digel çend hevalên xwe yê milîtan diçin pêşîya doktorî û bi lûleyan lê didin. Dema bi lûleyan li serê wî didin doktor bi kurdî dibêje li serê min nedin ez doktor im û ev serî dê ji we ra lazim be.

Nivîskar, ji bo nîşandana nakokîya lehengê şoreşgêr û hilweşandina pêgirîya wî ya xeşîmane dîyar dike ku ev kesê şoreşgêr piştî cuntaya eskerî dibe mamostayê lîseyê û dursa “yurtaşlık bilgisi”yê (zanîna welatîbûnê) dide xwendin ku derseke derbekarên eskerî ye. Rojekê dema vê dersê dide zarokan, jê ra tê gotin ku endamên malbata wî li ser rêya Madenê qeza kirîye. Heta diçe nexweşxaneyê dîsa wek mînakeke hilweşandinê digel ku bawerî bi Xwedê nayîne jî ji Xwedê ra dua dike da ku tiştek bi serê jin û keça wî da neyê. Leheng dema digihîje nexweşxaneyê wî doktorî dibîne ku çend sal berê lê dabû û hîn dibe ku keç û jina wî bi saya wî doktorî rizgar bûne. Ji ber vê gelek li ber xwe dikeve û dest bi girînê dike.

Dîyar e, nivîskar bi vê çîrokê awayê çepgirîya rêxistinên kurd ên serdemekê dide ber tîrên hilweşandinê ku di bin karîgerîya çandê serdest da nekarîye wê hizrê li rastîya civaka xwe biguncînin, loma jî bi pratîka xwe hizrên xwe yê teorîk têkdaye û ya herî giring jî nîrxên mirovahîyê ji bo xatîrên berjewendîyên xwe yê rêxistinî paşguh kirîye.

Hesenê Metê di çîroka “Kamrat”ê da berê me dide nakokîya teorî û pratîka çepgirîya tirk û di mînaka zimanê kurdî da îdîaya enternasyonalîya wan hildiweşîne. Li ser vê bingehe lehengê çîrokê li Swêdê rastî dikanekî tê ku paltoyekî kevin ê eskerî bidarvekirî ye û li ser bi swêdî “Ej till salu” (nayê firotin) hatîye nivîsîn. Leheng ji xwedîyê dikan pîrsa serikeke makîneya IBMê dike, li ser vê dikandar hîn dibe ku ev kes kurdê Tirkîyeyê ye û bi bi gotina “kamrat”ê (hevrê) hem kêfa xwe jê ra tîne hem jî nîşan dide ku kesekî çepgir e. Bi vî awayî serborîya dikandarî tê vegêran ku di artêşa tirk da eskerekî şoreşgêr bûye û dema şoreşgêr hatine kuştin û bidarvekirin wî paltoyê eskerî yê bidarvekirî ku jê ra dibêje “postê kûçikan” ji xwe kirîye û derketîye derveyê welatî. Wek çepgirekî milîtan beşdarî şerê Filîstînê bûye û lingek û çavekî xwe di vî şerî da ji dest daye. Ev mirov ew çend pêgîrekî germ e, ji bo ku Sovyet belav kirîye rexne li Gorbaçovî digire û li hember wan welatîyên dewletên sosyalîst jî şaş dimîne bê çawa rexne li dewletên xwe digirin û behsa birçîbûnê dikin. Ji ber vê wî sond xwarîye heta ku hemû dewletên cîhanê nebin sosyalîst dê nezewice û çî ji destê wî bê dê ji bo gelên bindest li hember emperyalîzmê bike.

Heta vir, nivîskar portreya milîtanekî bawermend nîşanî me dide, lê nivîskar bi rêya mafê bikaranîna zimanê kurdî vê gotara wî ya “enternasyonalîst a rizgarker” bi tevahî hildiweşîne. Lewra dema vegêrê çîrokê dîyar dike ku ji bo nivîsîna bi kurdî pêwîstîya wî bi serikeke IBMê heye “hemşerî, kamrat û yoldaşê wî” yê komunîst bi tirkî dibêje “Bırak allahaşkına sen da bu Kürtçe mürtçeyi ya... yoldaşımın edindiği meşkuliyete bak hele, yazının Kürtçesi mi olur!”² (2014a: 77). Nivîskar bi vê çîrokê wek neteweyê serdest îdîaya enternasyonalîzma çepên tirk li hember mafên mirovî yê kurdan hildiweşîne û derbeke giran li gotara wan a îdeolojîk dixê. Bi vî awayî hem ji alîyê têgihîştina navxweyî hem jî ji alîyê têgihîştina derekî ve di navbera teorî û pratîka çeprewan da nakokîyên beloq berçav dike û guman dixê ser binyada gotara wan a îdeolojîk.

2. Hilweşandina Serok û Partîyên Otorîter

Liotard dema behsa vegêranên mezin û biçûk dike dîyar dike ku vegêranên mezin bi bernamêyên sîyasî yan jî partîyan ra yek digirin, lê vegêranên biçûk bi afirandinê xweçihî ra yek digirin (Sarup, 2004: 209) û pala xwe didin kes û derûdorên pêrawêzistî. Lewra vegêranên ku xwe dispêrin hêzeke sîyasî, piştî demekê rê li ber hizir û xeyala azad digirin û pirdengîya jîyanê ji holê

² Ji bo Xwedê dev ji vê kurdî murdîyê berde... lê binêre hevrêyên min çî ji xwe ra dike derd, ma nivîsa kurdîyê jî dibe!

radikin, loma jî ev cure vegêran wek vegêranên mezin tèn binavkirin û dibin armanca hilweşandina postmodernîstan.

Partî û pêşegên sîyasî, ji ber rewşa taybetî ya kurdan di edebîyata kurdî da di dirêjahîya sedsala bîstî da wek dezgeh û hêmanên vegêrana rizgarîya kurdan dibin binyadên sereke û bi rola xwe ya rûbirûbûna kolonyalîzmê gelek caran rengekî mîfîk werdigirin (bnr: Ergün, 2017). Ev dibe sedem ku dengê takekesên jirêzê neyê bihîstin û di bin hêza qehremanên neteweyî da winda bibin. Lê piştî salên 1990î êdî pîrozîya van binyadan tê şikandin û dikevin ber rexneyên hilweşandinê.

Hesenê Metê di romana xwe ya *Tofanê* da rûbirûyê vê diyardeyê dibe û bi rêya Ehmedê Xaniyê bavê kanona neteweyî û Bekoyê Ewanê ku sembola xirabî û gelacîyê ye, serokê rêxistineke kurdî dike armanc û hêz û karaktera wî hildiweşîne. Çawa ku Derrida dixwaze li ser navê ronakgerîyeke nû ronakgerîya dogmatîk hilweşîne (Hollinger, 2005: 31), Metê jî bi rêya Xaniyê ku di serdema modern da wek pêşengê kurdayetîyê hatîye qebûlîkirin, Cîhangîrê ku xwedan hêzeke sîyasî û alîgirên fanatîk e, hildiweşîne û dixwaze kurdayetîyê jî bin karîgerîya hêzeke yekdeng derxe.

Ji bo nîşandana karîgerîya Xani di destpêka romanê da tê diyarkirin ku lehengê romanê jî ber ku Xani di xewna xwe da dibîne, diçe Bazîdê ser gora wî û jî Xwedê nîyaz dike ku razekê nîşanî wî bide. Di wê gavê da jî xwe diçe û di xewna xwe da dibîne ku gor dilive û Xani wek nûrekî jî gorê radibe. Leheng xwe davêje bextê wî da ku Xani kerametekî xwe nîşanî wî bide. (2013a: 22) Diyar e, daxwaza wî jî alîyê Xani ve tê pejirandin û jî jêr ve “kesekî dora heftê salî ku dirûvê wezîr û helbestvanên berê pê dikeve xuya dibe”. Ev kes Bekoyê Ewan e û dema tê ser gora Xani gazincan jê dike. Lewra dema Beko çûye dinyaya zindîyan hîn bûye ku Xani di *Mem û Zîna* xwe da navê wî bi xirabî belav kirîye (r. 27) û niha xelkê Cizîra Botan nefret ji vî navî dikin. Piştî vê, bi vegêrana Bekir nivîskar dîmeneke Cizîra Botan a vê serdemê nîşanî xwendevanan dide ku tê da Cîhangîr û alîgirên wî serdest in.

Nivîskar bi armanca berawirdkirina Cizîra berê û Cizîra niha wek taybetmendîya romanên postmodern (bnr: Koçakoğlu, 2012: 131) karakterekî dîrokî yê mîna Bekoyê Ewan ji rola wî ya dîrokî derdixe û bi roleke erênî li hember xirabkarîyên Cîhangîrî vedijîne û Cîhangîrî bi destê karakterê nerênî yê Xani hildeweşîne. Ji bo vê mebestê pêşî bala me dikêşe ser karaktera otorîter a Cîhangîrî. Loma jî dema Bekir diçe çayxaneyêke Cizîrê dibîne ku hin kes behsa “cenabê Cîhangîr”î dikin û li ser navê wî “selawatan” dixwînin. Li ser vê Bekir, Cîhangîrî meraq dike û piştî derbazbûna ji gelek welatan diçe ba wî. Cîhangîr bi awayekî çors berê xwe didîyê û jê ra dibêje: “Mîna xiyarekî xwar li ser lingan nesekine û tu jî li cihekî rûne” (r. 50). Piçek guhdarîya axaftinên wî dike û dibîne ku Cîhangîr gelek caran heqaretan li derûdora xwe dike û jî wan ra dibêje: “Hûn hemû jî bêşeref in... Gereg e hûn bêşerfîyê nekin û van gotinên min baş di serê xwe kin” (r. 51). Dema Bekir hewl dide pîrsekê jê bike Cîhangîr jê ra dibêje: “Bênamûsiyê meke û guhdarî bike!” (r. 51). Nivîskar bi van gotinan dixwaze diyar bike ku Cîhangîr xwe bi ser her kesî da dibîne û li cem wî tu nîrêke mirov û hizra azad nîne.

Piştî nîşandana vê dîmena Cîhangîrî, nivîskar berê Bekirî dide çayxaneyêke Cizîra Botan û vê carê portreya alîgirên Cîhangîrî berçav dike. Ev kes ew çend Cîhangîrî mezin dikin ku wî bi sifetên pîroz ên dîni dipesînînin û bi xelkê çayxaneyê weha didin nasandin:

Beriya rêberîya cenabê Cîhangîr em mistek ax, em bêrek çamûr bûn. Xwedê em ji axê çêkirin... amentûbillah. Lê Xwedê em ji axê çêkirin û usa hişt, ji bîr kir ku bi ba û pîfa xwe ruh û can bide me. Û ez dixwazim bibêjim ji wê rojê û vir ve em bêyî ruh û bêyî can dijiyan. Lê çox şikir îro û anuha... ev ruh û ev canê ku em anuha pê dijîn kar û kerametê cenabê Cîhangîr e (r. 52).

Cenabê wî bi van mezîyet û van kerametên xwe bi rengekî usa em çêkirine ku... êdî hertiştê me nû ye. Dixwazim bibêjim em ji nû ve hatin xuliqandin: Can daye me, namûs daye me, cesaret daye me, şexsiyê daye me, şeref daye me û bi xwe jî... û cenabê wî bi xwe jî daye pêşîya me. Lê Ebû Lehebên me jî ne kêr in. Di dema xwe de, di dema pêxember da ew yeka tenê hebûye, lê îro li ba me... (r. 53).

Bi vî awayî di çavê alîgirên wî da nivîskar wêneyê pêxemberekî nîşanî xwendevanan dide ku peyrewên wî bi wesfên xwedayî pesnê Cîhangîrî didin û desthilateke bêwêne jê hêvî dikin.

Li hember vê vegêrana sekuler a raser, nivîskar bi rêya Delyanê Memborî yê şanzdeh salî rûbirûyê vê binyada serkutker dibe. Delyan dema li dijî hizrên alîgirê Cîhangîrî derdikeve û xwe wek

lawê Botanê dide nasandin, ev alîgir Bekoyê Ewan bi bîra wî tîne ku ew jî cizîrî bûye. Bi vî awayî di navbera Bekoyî û alîgirên Cîhangîrî da dijberîyekê çê dike ku em dê bibînin Beko xwe li hember wan gelek pak û paqij dihesibîne. Nivîskar li ser zimanê Delyanî dîyar dike ku “eshabeyê Cîhangîrî”î wî wek xelîfe û ji xelîfeyî jî mezintir dizanin û li ser pîrsa nijada Cîhangîrî jî dibêje: “Nizanim, lê li gor gotina cenabê wî bi xwe... ew bi xwe dibêje: dêya min tirk e... û Cenabê xelîfe behsa bavê xwe nake” (r. 59). Bi vî gotinê kurdbûn û kurdayetîya Cîhangîrî dixwe ber gumanê û kesayeta wî hildiweşîne.

Dîyar e ku nivîskar bi rêya çîroka Delyanî dixwaze nîşan bide ku ev kes û rêxistina wî berevajî îdîayên wan, zordarîyê li kurdan dikin û tu sûdeke wan ji bo kurdan nîne. Loma jî li ser zimanê Delyanî dîyar dike 16 sal berê “eshabên Cîhangîrî”î tînin ji bavê wî pere dixwazin û dema pere nadine wan; dê, bav û xwişka wî dikujin û ew jî bi xêra cîranan rizgar dibe. Di vî navê da çend kes dikevin hundir û Delyanî li ber çavên Bekoyî dikujin. Bi vî awayî rêxistina Cîhangîrî wek rêxistineke zordest berçav dike ku tehemûla hebûna kesên cîyawaz nakin. Li hember vî rewşê li ser zimanê Bekirî, Cîhangîrî bi “gewendî”yê diwesifîne û serdestîya wan a li ser Cizîra Botan jî wek tofanekê bi nav dike ku navê romanê îlhama xwe ji vî girtîye. Ji bo nîşandana vî tofanê û paşketina Cizîra Botan jî li gor rewşa niha parodîya beşek ji destana Memê Alan dike ku tê da wesfên Cizîrê tînin berevajîkirin:

“Bajarê me êdî ne bajarekî mezin û pir giran e

Êdî ne li ser heft çîyan e

Êdî ne li ser sêsed û şêst û şeş deriyan e

Her deriyek êdî ne li ser sêsed û şêst û şeş wîlayetan e

Her wîlayetek êdî ne li ser sêsed û şêst û şeş midiriyetan e” (r. 69).

Herî dawî bi rêya Bekirî gilîya Cîhangîrî û alîgirên wî bi Xanî jî dike û di hizûra bavê kanona neteweyî da wan hildiweşîne. Bekir bi rêz û gazinc ji Xanî ra dîyar dike ku herçend niha xelkê Botanê navê wî bi xerabî derxistibin jî, wî tiştêkî xirab nekiriye, berevajî vî, ji bo evîneke îlahî karekî mezin kirîye û wek mirovê niha tu carî li hember mîrî jî şalûsî nekiriye. Bekir mirovên vî zemanî xerabtir dizane û ji Xanî ra dibêje eger te niha serê xwe hilda, te yê bidîta “ka bê kî ji bo kê îbretî Milet e, ya arîf” (r. 76). Loma jî “eshabeyên Cîhangîrî”î bi “gelacî û bêevîniyê” û xwe jî li hember wî wek mîrekî dibîne û dîyar dike ku “gelacek wek mîr û maqûlekî, mîr û maqûlek jî mîna fesad û gelacekî bi nav dibin û dimrin” (r. 78). Bi vî awayî bi rêya Bekirê sembola karakterê xirabîyê serokê partîyê kurdî û alîgirên wî hildiweşîne ku di berhemên nivîskarên pêgîr ên mîna Medenî Ferhoyî da wek qehremanên mîtik tînin pesinandin.

Hesenê Metê di çîroka xwe ya “Şepal”ê da jî bal dikêşe ser vî mijarê û tevî ku bi zimanekî îronîk behsa xirabîya qorîcî (cerdevanî) û serederîya xirab a artêşa tirk dike, di heman demê da amaje bi zordarîya şervanên kurd jî dike. Herwekî Delyanê romana *Tofanê* di vî çîrokê da jî ji ber ku Sofî Sêvdînê bavê Sadûnî guhdarîya şervanan nekiriye wan bombe avêtîye bin konê wî û Sofî Sêvdînî û dergûşeke wî kuştine. Li ser vî Demodînê qorîcî (cerdevan) Sadûnî bi xwe ra dibe qereqolê da ku wî jî bike zilamê dewletê, lê dema Sadûn rewşa kirêt a Demodînî li hember çawîşê dewletê dibîne wî bi rezîlîyê tawanbar dike û hêvîya xwe ji dewletê jî dibire. Nivîskar vî rewşa Sadûnî li ser zimanê Demodînî weha destnîşan dike: “Ji herdu serîyan jî narihet e... ji qereqolê jî û ji şervanan jî gelekî narihet e” (2014a: 26). Herçend çîrok li ser rewşa cerdevanekî zûr bibe (focus) jî nivîskar careke din rûyê serkutker ê partîyê kurdî dixwe ber tîrên hilweşandinê ku cîyawazîyê bi kuştinê ji holê radike.

Nivîskar, di çîroka “Keç û Bav”ê da (2014a) jî bal dikêşe ser vî mijarê. Bavê Daryayê herçend naxwaze keça wî bi sîyasetê ra eleqedar bibe jî Darya di bin karîgerîya hevalên xwe da diçe çîya û bavê wê jî ne ji bo ku bawerîya wî bi vî dozê heye, ji ber bîrîkirina keça xwe beşdarî wan dibe. Dema keça xwe dibîne êdî Darya ji bavê xwe ra dibêje “heval” û ew jî mecbûr dimîne jê ra bibêje “heval”. Nivîskar vî gotina “heval”ê xerîb dike û vî peyvê wek nîşaneyê nesiruştîbûna vî partîyê dike wesîleya îronî û hilweşandinê. Di dawîyê da keça wî ji ber jêhatîbûna xwe dibe femandara yekîneyeke jinan û rojekê li hember hêzên dewletê bi hev ra dikevin şerî. Keça wî li pêşîya çavên bavê xwe birîndar dibe

û ne wek keça wî wek fermanî wî ferman didîyê ku birîna wê giran e û divê wê bikuje û bavê wê jî bi girîn vê erka xwe ya dawî bi cih tîne. Tevî ku di vê çîrokê da behsa trajedîya malbatekê jî tê kirin û çîrokên weha li ser zimanê nivîskarên pêgîr wek destanên qehremanîyê tînan nîşandan, nivîskar li ser hestên bavekî hûr dibe û alîyê kesî û mirovî yê vê çîrokê derdixe pêş. Ev bixwe nîşaneyê wê yekê ye ku Hesên Metê di şûna binyadên rêxistinî û neteweyî da mirovî dike navenda berhemên xwe û li ser nakokî û têkçûna mirovan zûr dibe.

3. Hilweşandina Nivîskarên Qure, Pêgîr û Kêrnehatî

Ji bizava ronakgerîyê û vir ve rola nivîskaran di navendên edebî da hertim bûye cihê gengeşeyê, bi taybetî jî di rêçikên romantîzma neteweyî, realîzma sosyalîst û avangardên şoreşgêr da nivîskar bi erkeke mezin a sîyasî, civakî û hunerî radibin. Berevajî van rêçikên edebî yên ku pêgîrîyê li ser nivîskaran ferz dikin Derrida wek pêşengê hilweşangerîyê di wê bawerîyê da ye ku ji bo azadîya gotina her tiştî divê nivîskar xwe ji berpirsariyên sîyasî û civakî rizgar bikin û guh nedin bangawazîyên organên sîyasî û îdeolojîk ên jdanovî ku dixwazin berpirsariyên diyar ên zêderew li wan bar bikin. Bi dîtina wî divê nivîskar daxwaza bê berpirsariyê bikin, lewra ji bo hizir û nivîsên xwe redkirina bersivdana hêzên dewletê forma herî bilind a berpirsariyê ye ku ev helwest rola edebîyatê bilindtir dike (2010: 40).

Hesên Metê tevî ku çend salan pêşmergê jî kirîye yek ji wan kesan e ku neketîye bin barê îdeolojî û rêxistineke diyarî û bi riwangeha xwe ya kesî berê xwe daye edebîyatê. Ji ber ku bawerîya wî bi hêz û xweserîya edebîyatê heye, rexne li wan nivîskar û helbestvanan digire ku edebîyatê dikin amraza navdariyê, bidestxistina berjewendîyên kesî û xizmetkirina hêz û alîyekî sîyasî. Ji ber vê, edebîyateke bi vî rengî wek edebîyata “zorgayî”, “eskerî” û “unîform” bi nav dike û wek nivîskarekî hilweşanger di her şex çîrokên xwe yên “Nivîskarî”, “De Îcar Bibêje Çima”, “Şairên Demên Kevin”, “Mezînî”, “Xocê Xizir” û “Êş”ê da van nivîskarên, qure, pêgîr û bêkêr dide ber tîrên îronî û hilweşandinê ku bi dîtina wî di vê serdemê da maweya wan bi ser çûye.

Di çîroka “Nivîskarî”yê da tevî ku Felemez çîroknûsekî neserkeftî ye û ji alîyê Hemreşê nivîskar ve tê rexnekirin jî bi hinceta ku “ji bo me nivîskar pêwîst in” (2000a: 27) rexneyên Hemreşê wek çavnebarîyê dinirxîne û naxwaze rastîya xwe bibîne. Ji bo rewşa xwe realîze bike Gogolî tîne bîra xwe ku metranekî nivîsên wî karê şeytan dabû zanîn, lê ew paşê bûbû nivîskarekî mezin. Ji ber vê Felemez bê ku moralê xwe xirab bike li ser nivîsîna xwe ya bêkêr berdewam dibe. Metê bi vê çîrokê jî bilî heweskarîyê, teza ku pêwîstîya civaka kurdî bi nivîskaran jî heye wek sedema peyda bûna nivîskarên neserkeftî dide zanîn û ji vî alîyê ve nivîskarîya Felemezî hildiweşîne.

Di çîroka “De Îcar Bibêje Çima”yê da vê carê behsa helbestvanekî bêkêr dike ku di bin karîgerîya bavê xwe yê mela da dest avêtîye nivîsînê. Lewra dema bavê wî bi peretî ji bo xelkê “devê kûçikan” girê dide ew jî çav li bavê xwe dike û ji bo zarok jê ra hêkan bidizin ji wan ra nivîstên derewîn çê dike. Ev helbestvan diyar dike ku ji wê rojê û vir ve berdewam dinivîse û nivîstên derewîn bûye bingeha nivîskarîya wî. Bi vî awayî Metê bi îronîyê jîrane nîşan dide ku motîvasyona nivîsînê ji bo vî kesî berjewendî ye û haya wî ji tu prensîbên edebîyatê nîne.

Di çîroka “Şairên Demên Kevin”ê da bi heman şewaza xwe ya îronîk careke din bal dikêşe ser têngîştina amrazkirina edebîyatê. Lehengê çîrokê apê Pîryomed wek nûnerekî helbestvanên berê li hember rewşa niha ya helbestvanan xwezîya xwe bi demên borî tîne. Bi dîtina wî berê di nav xelkî da helbestvan wek “wekîl û weliyên Xwedê” (2014b: 51) xwedî payeyeke mezin bûn û ne wek helbestvanên niha ji çîna pale û gundîyan, belkî ji kesên maqûl, mîrzade, begzade û malmezî derdiketin. Pîryomed, helbestvanên niha biçûk dibîne ku nikarin heqê aferînekê jî bidin û ji ber ku wan nekariyê pêgeha helbestvanên berê biparêzin wan tawanbar dike. Li gor wî di roja îro da “herkesê ku piyaleke şerab û kevnejinekê li pêş xwe bibîne” xwe wek Omer Xeyamekî dibîne (r. 51). Ji ber vê pespayetîyê ye ku ev helbestvan bi “dîwaneke weke kerpîçan” nikarin jinebîyekê jî razî bikin, lê helbestvanên serdema wî li pey “bêhna jinan û li dewsa lingên pêxemberan” li ser çîyayên bilind dema helbestên xwe dihonandin keç û kurên wê serdemê bi çavekî pîroz li wan dinihêrtin û helbestvanek bi helbesteke tenê jî dikarî keçeke bakîre ji rê derxe (r. 52). Metê bi vê çîrokê bi riwangeha Pîryomedî

helbestvanên serdemî û bi rêya vegêrî jî Pîryomedê qure û berjewendîperest hildiweşîne û li dijî amrazkirina edebîyatê derdikeve.

Di çîroka “Mezinî”yê da jî berê xwe dide nivîskarekî qure yê bêşîyan û bi gotinên gelek tûj binyada nivîskariya wî hildiweşîne. Lewra ev kes tevî ku nikare û nizane tiştekî binivîse jî xwe dike hevalê nivîskarên mezin ên sed sal berê û dixwaze bêşîyanîya xwe bi vî awayî veşêre. Ji ber vê, lehengê çîroka xwe dike lehengê vî “nivîskarê qeşmer” û di şûna wî da romanê pê dide nivîsîn. Lehengê vegêr bi gotinên xwe yê hilweşîner hem bêşîyanîya nivîskarê qure berçav dike hem jî îdîaya wî ya nivîskariyê pûç dike: “Pêşîya min çal e nuqte, çal tijî gû ye û nuqte ... Na, bisekine... tu xetê bikêşe ser çalê... Berê me li gû ye û em diçin...” (2014b: 19). Di wê kêlîyê da dengê bilind dibe û jî “nivîskarê qeşmer” ra dibêje “Tu here, ez nayê” (r. 19) û çîrok bi van gotinan bi dawî dibe. Metê bi vê çîroka xwe ya kurt di asta herî bilind da nivîskarekî qure yê bêşîyan hildiweşîne, wî ji postê wî yê bilind ê xeyalî davêje nav “çala gûyî” û asoya paşeroja wî jî her bi “gûyî” berçav dike.

Hesenê Metê di çîroka “Xocê Xizir”ê da helbestvanekî heweskar derdixwe pêşîya me ku ji demekê ve ye xewn bi helbestan ve dibîne û herî dawî di xewna xwe da ji Xocê Xizirî dixwaze ku arîkariya wî bike da ku bikare helbestên xweş binivîse. Li ser vê Xocê Xizir hêkekê didîyê û jê ra dibêje ku tu kêmasîya wî ji kesî nîne û divê helbestên weha binivîse ku bêhna barût, xwîn û kuştinê ji wan bê, helbestê wek bombeyê bi kar bîne, pê agirî berde artêşan û çavên generalan derfîne (Metê, 2000c: 73). Piştî van şîretên edebîyata şoreşgêrîyê, Xocê Xizir ji bo îmajên navdarîyê jî şîretan lê dike û weha dibêje: “Dema tu di civatekê da rûdinî, hertim destekî xwe bide binê argûşa xwe, bi taybetî jî dema ku wêneyên te têne kişandin, tiliya xwe ya eşedê bide ser gupa xwe, çavên xwe hûr û piçûk bike ku rengê helbestvanekî giran û mezin bi te bikeve..” (r. 74). Bi van gotinan Hesenê Metê tiraneyên xwe bi nivîskarên pêgîr û qure dike û wan di çavê xwendevanan da biçûk dixwe.

“Êş” di vê mijarê da çîroka herî serkeftî ya nivîskarî ye ku hemû cure nivîskar û helbestvanên pêgîr, şoreşgêr, qure û bêkêr bi rêya Xanî û Celadetî hildiweşîne û gilîyên wan bi Xanî û Celadetî dike. Ji vî alîyî ve şeweyê hilweşandina Cîhangîrê romana *Tofanê* di vê çîrokê da ji bo nivîskar û helbestvanan hatiye peyrewkirin. Lê di vê çîrokê da rola Bekoyî ji alîyê Darînê Daryoyî ve tê bicihanîn ku 16 sal in li Swêdê dimîne. Teza yekem a vê çîrokê ew e ku nivîskarî û pirtûk ji alîyê kesên nexwendewar ve jî êdî wek nîşaneya rûmetê tên dîtin û di çarçoveya hemberîyeke eşîrane da her malbat dixwaze ji nav wan nivîskarekî peyda bibe. Di vê çarçoveyê da birayê Darînê tê Swêdê û vê daxwaza malbata xwe ji bo wî radigihîne ku bi rêya nivîsîna pirtûkên qelew wan ji rûreşî û şermazarîyê rizgar bike (2000c: 21). Eger ew jî mîna kurê mala Garûtî pirtûkan nenivîse dê dêya wî jê ra şîrê xwe helal neke. Lewra kurê mala Garûtî ji firotina pirtûkan “bêjengek pere girtiye”, dengbêj Keldanî pirtûkên wî ezber kirine û dê wan wek destana Memê Alan di nav gundan da belav bike. Herçend Darîn ji birayê xwe ra behsa pîvanên nivîsînê yê mîna “pêwîstî, hêjayî, xwendin, xwendevan û bal û hayeke pêwîst” (r. 28) bike jî nikare tiştekî bixe serê wî. Bi vî awayî bi awayekî îronîk amaje bi çîroka nivîskariya beşek ji nivîskarên kurd ên li Swêdê dike ku di nivîsînê da haya wan ji tu pîvan û prensîbên edebîyatê nîne û nivîsîna wan dişibîne hemberî û fortên eşîrîyê ku ji çawanîyê (qualification) zêdetir giringî didin navdarî û berjewendîyê.

Hesenê Metê ji bo nîşandana wêneyê van nivîskaran bi rêya Darînê Daryoyî axaftinên civîneke nivîskarên Swêdê vediguhêze. Lewra piştî ku Darîn birayê xwe destvala dişîne, bavê wî ji kerban dimire û wesîyeta bavê wî jî her nivîsîna pirtûkekê ye. Li ser vê ji bo bikare pirtûkekê binivîse û wesîyeta bavê xwe bi cih bîne beşdarî civîna nivîskaran dibe. Metê di civînê da axaftinên nivîskarekî û du helbestvanan vediguhêze û bi rêya wan, nivîskarên qure û şoreşgêr hildiweşîne. Kesê ku pêşî tê ser dika hilweşandinê nivîskarekî navdar e ku hin taybetmendiyên Mehmet Uzunî tîne bîra mirovî. Nivîskarê navdar di axaftina xwe da li ser rewşa edebîyata kurdî diaxive û ji bo mezinkirina xwe edebîyata kurdî weha pênase dike: “Edebiyata me di erdekî hişk da kulîlk e, giya ye, nîsk e, nok e û jê re av divê... Barê min giran e. Karê min giran e. Pir dijwar e. Ez bi tenê me. Ez dizanim” (r. 46). Hesenê Metê vî nivîskarê ku xwe tekane stûna edebîyata kurdî radigihîne bi rêya kesekî deştî dide ber zîxên hilweşandinê. Ev kes diyar dike ku ew mirovekî deştî ye û baş dizane ku nok nayên avdan. Nivîskarê qure ji ber ku xwe otorîte dizane vî kesî bi nezanîyê tawanbar dike ku ji zimanê wî yê

meczâî têngahîje. Li ser vê careke din pesnê ziman û nivîskarîya xwe dide û dîyar dike ku ew ne edebîyata gundîyan, edebîyateke bilind a bajarîyan berhem tîne:

“Ez edebiyat û zimanekî çêdikim, zimanekî nû... ji vî zimanî re bi fransî dibêjin: une langue nouvelle. Îro di gelek kovar û rojnaman li ser vî zimanê min, li ser kitêbên min, li ser nivîskariya min, li ser huner û jîrîya vî tiştî dinivîsîn û ji min pirs dikin ka çima ez li ser gundiyan nanivîsînim. Ez li ser maqûlên wusa dinivîsînim ku... ez dibêjim dema lehengê min bimire bila xwendevan li pey bigirî. Ez naxwazim xwendevanê min li pey lehengê min bibêje: da gundiyeke bû û mir bila bimire! Ez van tiştan bi zanîn dikim” (r. 47).

Li hember van gotinên elîtîst ên nivîskarê navdar ku dixwaze li ser navê edebîyata kurdî ji bo xwe desthilatekê çê bike, zilamê deştî bi nûnertîya Hesênê Metêyî bi van gotinan rûbirûyê wî dibe û binyada desthilata wî hildiweşîne: “Tu dixwazî rengê xelîfêkî edebîyatê bidî xwe û xutban li ser navê xwe bidî xwendinê. Mîna ku hukmê lîteraturê di destê te da be, tu ji xwe re li pey koloniyên edebîyatê digerî û hew” (r. 48). Nivîskar bi van gotinan nîşan dide ku di navbera binyada desthilata Cîhangîrî û nivîskarê navdar da tu cîyawazî nîne, loma jî wan her duyan bi sifetên mîna “xelîfe”tîyê dide nasandin û bi heman awayî wan dide ber tîrên hilweşandinê.

Vegêrê çîrokê piştî nivîskarê navdar û jixwerazî, axaftinên helbestvanekî kevin û helbestvanekî xort vedigêre ku pêgîrê bernamê û dozeke sîyasî ne û nûnertîya edebîyata şoreşgêriyê dikin. Helbestvanê kevin ê ku li ser rêçîka edebîyata Cegerxwîn e, helbesta nû dişibîne wan firingîyan ku di nav kayê da sor dibin û vê edebîyatê bê tehm dizane. Li gor wî, divê helbestvan û nivîskar berê xwe bidin gundên şewitî û koçberên welatî û edebîyata xwe ji ber wan berhev bikin. Helbestvanê xort ê ku bi cilûbergên xwe dişibe milîtanekî sîyasî, rasterast li ser nav û hesabê rêxistineke sîyasî diaxive û dema behsa şîrîniya zimanê kurdî dike zimanê dişibîne çekekî ku bi guhdarîkirina vî zimanî “meriv dixwaze bajo ser kozikên dijmin!” (r. 50). Helbestvanê xort ê ku bi tirkî behsa şîrîniya zimanê kurdî dike li ser rêçîka realîzma sosyalîst edebîyatê jî bi termên eskerî berçav dike: “Geniş düşünmeliyiz, large düşünmeliyiz ki ölümsüz eserler yaratalım. Bunun da tek yolu ordulaşmadan geçer: yazarlar ordusu, sanat alayları, kültür taburları yaratmak gerek. Kalemimiz silah, silahımız kalem olsun!”³ (r. 51). Bi vî awayî helbestvanê xort terîfa edebîyeke pêgîr a sovyetîk dike ku di bin xizmeta bicihkirina bernamêyê sîyasî da ye. Li hember vê Hesênê Metê li ser zimanê Darînî vê edebîyatê wek “edebîyateke eskerî û unîform” û nivîskarên weha jî wek “generalên helbestan, kapîtanên novel û roman, çawîş û onbaşîyên nivîsan” (r. 51) dide zanîn û vê têngahîstîyê jî hildiweşîne.

Metê ji bo xerîbkirina edebîyateke weha Darîn nexweş dixê û wî neçar dike ku biçe dermanên antîdepresan bi kar bîne, lê psîkologê Darînî yê rasteqîne Celadet Bedirxan e. Lewra her ji destpêkê ve gilî û gazincên xwe ji Celadetî ra dibêje. Dema li hember daxwaza malbata xwe ditengîje li hember portreya Celadetî devê xwe xwaro maro dike û navê gotara wî ya “Zilamek û Zimanek”ê hildide. Piştî civîna nivîskaran jî herwekî çîroka “Gazinda Xencera Min” a Celadet Bedirxanî li pêşber portreya wî radiweste û dibêje:

“Dîsa gotin hatiye ser gotinê, mîrê min... sêsed sal, bi qasî sêsed û çend salan beriya nuha dibêje: “Da xelk nebêjîtin ku: ekrad bê marîfet in, bê esl û binyad; enwaî milel xwedan kitêb in, kurmanc tenê di bê hesêb in.” û ez jî... ji mîrê xwe re bibêjim, anuha êdî cenabê te jî bi kerem têderxist bê min ji bo çî xwest ez dest pê bikim û binivîsînim” (r. 42-43).

Bi van gotinan Hesênê Metê dîyar dike ku sê sed sal in berhemên edebî yên kurdî ji bo temsîla hebûna kurdan tîr berhemanî, lê Darîn bi hildana navê çend pirtûkên neserkeftî dîyar dike doza Xanî û Celadetî veguherîye ser şerê bîdestxistina navê nivîskarîyê û ji rêçîka xwe derketîye: “Yekî ku di çelê zivistanê da jî ji ba me were vir, ji te re sond dixwim beriya ku bi bapêşê bikeve ew ê bi bayê vê nivîskariyê bikeve. Çiqas jî vê rengdêrê hez dikin!” (r. 53). Darîn wek delîla hilweşandina van berheman dixwaze wan bişewitîne, lewra li gorî wî her berhemeke weha “ehmeqîya nivîskarê xwe zêdetir kiriye û wî ji asta ehmeqîyê daxistîye ehmeqîyê” (r. 54).

³ “Divê em berfireh bifikirin, mezin bifikirin ku em bikarin berhemên nemir biafirînin. Rêya vê jî bi artêşbûnê ra derbas dibe: divê artêşa nivîskaran, fewcên hunerê, tabûrên çandê bînan afirandin. Bila qeleta me bibe çek, çekê me jî bibe qelem”.

Ji bo hilweşandina nivîskarîyeke weha Darîn biryar dide ku soza xwe bişikîne û dest ji daxwaza nivîsînê bikêşe. Ji bo vê Celadet tê hawarîya wî û dîyar dike ku ew dê di şûna wî da pirtûkekê binivîse û wesîyeta bavê wî bi cih bîne: “Ez ê van gotinên te binivîsinim û bikim pirtûk. Ez ê yeke welê binivîsinim ku bi hemû dewr û dewranan xweş be, herkes bi zimanê xwe î arizî şîrove bike û li ba xwe rûmetekê bidîyê” (r. 58). Ev nîşaneyê wê yekê ku Hesênê Metê bi destê Celadet Bedirxanî yê ku di serdema modern da wek bavê kurmancîya modern tê pejirandin nivîskarên bi vî rengî hildiweşîne û binyada nivîskarîya wan ji nav dibe.

4. Hilweşandina Karakterên Ronakger

Ronakgerîya ku îdeolojîya sereke ya modernîyê ye, di şûna Xwedê da takekes dike navendê û dîyar dike ku takekesê zanistperwer bi rasyonalitya xwe dikare hemû kêşeyên jîyanê û hebûnê çareser bike. Ji vî alîyî ve ronakgerî di nav xwe da îdealîzmeke sekuler vedihewîne ku çavkanîya xwe ji moral û etîka dînî wergirtîye (Eagleton, 2014: 26). Ji ber vê ev takekesên îdealîst û sekuler hertim li hember sîstema feodal û dînî tîn bihêzkirin û dibin damezirînerê binyada modern di berhemên edebî da. Lê piştî ku postmodern guman dixine ser bêalîbûna zanist û heqîqetê û ronakgerîyê forma sekuler a îdealîzma dînî didin zanîn takekesê yekgirtî û rasyonel ê ronakgeran jî tê hilweşandin û rola wî ya binyaddaner ji holê tê rakirin.

Li ser vê bingehe Hesênê Metê di romana xwe ya *Labîreta Cinanê* da karakterê sereke yê romanê ku li gundekî mamosta ye û hilgirê îdealîzmeke ronakgerane ye li hember çanda feodal a dînî hildiweşîne. Metê bi rêya berevajîkirina karakterê xwe amaje bi vê şikestin û dabirînê dike û berevajî nivîskar û helbestvanên modern di şûna karakterekî erênî yê nimûneyî da cih dide karakterekî ronakger ê têkçûyî. Ji ber vê di romanê da mamostayekî îdealîst ê ku nûnertîya ronakgerîyeke modern dike hildiweşîne û berevajî îdealên wî, mamosta Kevanotî dike kesayetekî cimpêketî yê îrrasyonel.

Di destpêka romanê da Kevanot berî ku biçe Gundê Dînan ji alîyê mamostayê berê ve di derbarê gundîyan da tê hişyarkirin, lê Kevanot wek mamostayekî îdealîst tu manayekê nade gotinên wî û bi awayekî ji xwe bawer dîyar dike ku ji bilî zarokên gundî dê arîkarîya mezinan jî bike da ku ji nezanî û korfamîyê rizgar bibin (Metê, 2000b: 21). Loma jî di roja yekem a mamostatîyê da dema dibîne barê paqijkirina xwendîngê li ser piştî xwendekaran e û hinek xwendekar ajelan dikujin, beşdarî şevbihêrka gundîyan dibe û di çarçoveya zanista pedagojîyê da dîyar dike ku kuştina kîso, beq û çûkan ji alîyê zarokan ve tiştêkî xirab e û divê dê û bavê zarokan rê nedin tiştêkî weha. Ev hewldana Kevanotî nîşaneyê îdealîzma wî ye ku ji rola wî ya mamostatîyê jî tiştêkî weha tê hêvîkirin, lê wek hişyarkerekî duyem vê carê Gebranê Baço derdikeve pêşberî Kevanotî û di derbarê gundîyên xwe da hişyarî didîyê. Gebran berevajî vê îdealîzma Kevanotî, tu carî îhtîmal nade wê yekê ku Kevanot bikare guherînekê di nav gundîyan da çê bike. Jixwe ji ber vê bêhêvîbûnê ye biryar daye ku terka gundî bike û bi van gotinên xwe dixwaze wî ji metirsîyên vî gundî agahdar bike:

“Ku tu dakevî pîvana wan, bawer bike tu ê li wir bimînî... bi gotineke din, tu ê di pîvana wan da bihetikî, xoce... tu ê di pîvana wan da bifetisî û biçî. Di pîvan û dunyayên wan da ev kuçên gund ê li te teng û zirav bibin, serê te ê bêşe, dilê te ê li hev bikeve û tê ê verişî. Tu ê di xwe de verişî, di wan de verişî... tu ê bibînî ku di kuçan de, di hewşan de, di penceran de çawa serê xwe dirêj kirine, weke cin û pîrebokan li vê rewşa te dinêrin. Bi kurtebirî, ev kuçên vî gundê ha ê li te bibin labîrenteke cinan û tu ê ji nav dernekevî... ew pîrsgirêkên di serê te de.. ew ê bibine girêkên şeytên û tu ê nikanibî vebikî... a wê çaxê... wê çaxê ew ê tinazên xwe jî bi te bikin û bikenin” (r. 55).

Ev bixwe nîşandana aqîbet a pêşwext a Kevanotî ye, lê Kevanot wek mamostayekî îdealîst zêde giringî nade van gotinan. Li ser vê, wek hişyarîyeke dawî Gebran pirtûkeke xwe ya nivcomayî dide Kevanotî ku di derbarê rewîşt û fitalên gundîyên xwe da nivîsiye. Li gor wî, Gundê Dînan “di navbera çiyakî jêrîn û yekî jorîn da mexel ketiye” (r. 71) ji çar sed û bîst şênîyên Gundê Dînan heştê kesan har, dehê wan dîn, bîstê wan cinî, sedê wan ehmeq, du sedê wan saxik û yên mayî jî nedîyar dizane (r. 72). Di nasandina mala dehan da dîsa bi awayekî amajeyî peyama dide Kevanotî û dibêje: “Li gundê me merivekî baqil be di dawiyê da dîn dibe, merivekî ji Xwedê re piştî demekê dixerife û li hemberî

Xwedê asê dibe, merivekî dewlemend xizan dikeve” (r. 99). Ev nîşana wê yekê ku dê kesayeta Kevanotî jî berevajî bibe û bê hilweşandin.

Piştî sê salan hêdî hêdî ev pêşbînî cihbicih dibin û mamosta Kevanot diçe ser xulqê gundiyan. Pêşî texsîya xwe difiroşe û têkilîya xwe ji bajêr dibire. Êdî ew jî mîna gundiyan mange, nogin, mî û mirîşkan xwedî dike, di dersa “Tarîm Bilgisi”yê (Zanyariyên Çandiniyê) da karê xwe yê malê bi xwendekaran dide kirin, alif û qûtê heywanên xwe ji zarokên gundî dixwaze, bi gundiyan ra diçe nêçira çûkan û herwekî gundiyan bi wan ra dikeve şert û rikeberiyê. Bi vî awayî berevajî hizir û helwestên xwe yên berê hemû kiryarên nebaş ên gundiyan ew bixwe dike ku berê li dijî wan derdiket. Di ser da jî bi bihîstina çendîn çîrokên cinan û bi dîtina hejmareke zêde ya kesên cînpêketî psîkolojîya wî têkdîçe. Loma jî şevêkê di kunca malê da pîra xwe ya mirî wek cînekê dibîne û li ser vê xewnê nexweş dikeve.

Dîyar e, nexweşîya tepê (epilepsi) li Kevanotî peyda bûye, lê di nav gundî da belav dibe ku mamostayê wan bi cinan ketiye. Jê ra niwîşt çê dikin, wî dibin ser zîyaretan, lê baş nabe. Kevanot jî cihê ku biçê nexweşxaneyê diçe ber zanyarên dînî û li ser cinan pirtûkên dînî dixwîne. Tevî vê, her ku diçe xirabtir dibe, roj bi roj ji dersdariyê dûr dikeve û di şûna dersê da çîrokên cinan ji xwendekarên xwe ra qal dike. Êdî dema ji xwendekarên xwe ra dibêje hûn dixwazin bibin çî xwendekarên wî dixwazin “bibin nîşandarên çûçikan, çîrokbêjên çîrokên cin û periyar, dixwazin bibin seyda û meleyên xurt ku devê gur û maran girêdin, cinan ji ser kesên cinî rakin, dixwazin ilm û zîmanekî wusa bi kar binin ku ce û genim bi dîwaran hilkişînin” (r. 182). Ev bixwe têkçûna projeya ronakgerîya mamosta Kevanotî ye ku dixwest xwendekarên xwe li ser perwerdeyê modern pêbigihijîne. Jixwe piştî gundî hêvîya xwe ji başbûna wî dibirin Kevanot jî mamostatîyê tê dîrxistin û bi vî awayî projeya pêşketin û ronakgeriyê di kesayeta Kevanotî da di nav çîrokên cin û periyar da tê hilweşandin.

5. Hilweşandina Gotara Dînî

Bêguman di nav vegêranên mezin da gotara herî bihêz û dêrîn gotara dînî ye ku xwe dispêre çendîn mekanîzmeyên hêzê û çavkanîyên epistemîk. Ji ber vê jî hilweşanger vê pergala epistemîk û hêza wê ya civakî û siyasî dikin armanc ku li pêşîya azadiya kesî dibe asteng. Bi vê mebestê Friedrich Nietzscheyê pêşengê pêşwext ê hilweşangeriyê êrîş dibe ser bawerîya bi Xwedê û hewl dide vê gotarê di çavkanîya wê da pûç bike (bnr: Nietzsche, 2005: 65). Ji ber vê hewl dide li hember hebûna Xwedê gumanê biafirîne û wê hestê li cem mirovan çê bike ku li hember Xwedê ne berpirsiyar in (Nietzsche, 2005: 47-48). Lewra Nietzsche dîn û Xwedê dijminê jîyanê dizane û di wê baweriyê da ye ku cihê ku hikumranîya Xwedê dest pê bike jîyan bi dawî dibe (2005: 36). Ji ber vê jî li hember heqîqetên giştîgîr ên dînî bi gotina Hollingerî xwe dispêre rolatîvîzmê (Hollinger, 2005: 103) û hewl dide hemû nîrxên dînî ji nû ve binîrxîne (Sim, 2006: 4). Loma jî hizrên Nietzscheyî di warê hilweşandina gotara dînî da dibe çavkanîyê sereke û îlham dide gelek hilweşangeran.

Hesenê Metê jî wek endamê civakeke rojhilatî, ku gotara dînî li ser nîrx û çanda wan zal e û teşe daye hizir û xeyalên wan, bi her sê romanên xwe yên *Gotinên Gunehkar*, *Li Dêrê* û *Hefsarê* û bi çend çîrokan berê xwe dide vê mijarê û bi çendîn mekanîzmayan gotara dînî ya serdest a nav civaka kurdî hildiweşîne. Di serî da bi romana xwe ya *Gotinên Gunehkar* di kesayeta Behramê xwendekarê îlahiyatê da binyada zanîna dînî hildiweşîne ku ev têgihîştin di edebiyata kevin a kurdî da û di nav civaka dînperwer da xwedî binyadeke bihêz e. Ji vî aliyê ve rêbaza hilweşandina karaktera Behramî gelek dişibe rêbaza hilweşandina karaktera Cîhangîrî ku di romana *Tofanê* da tê behskirin. Lewra di her du romanên da jî bi rêya xewnê neynîkek li ber jîyana rasteqîne tê danîn û bi berevajîkirina karakterên dîrokî, karakterên roja îro tîna hilweşandin. Di romana *Gotinên Gunehkar* da binyada dînî di kesayeta Behramî da bi çendîn rêyan tê hilweşandin. Hesta gunehê bi evîne, îlmê îlahî bi zanyariyên Mîrê Mezin (Ahrîmen/Şeytan), teolojîya îslamî bi teolojîya êzîdîtiyê û desthilata civakî û siyasî ya îslamî bi trajedîya qirkirina ermenan tê hilweşandin.

Hesenê Metê her ji epîgrafa romanê gotineke hilweşîner a Muhîyeddînê Erebbî vediguhêze ku dibêje: “Ligel ku ez Wî înkâr dikim, Ew bi min dizane û ez bi Wî dizanim” (2013b: 5). Ev rasterast amaje bi çavkanîya gotara dînî dike ku Xwedê bixwe ye. Ev hizra ku di serî da ji bo Behramî kufir e, di dawîya romanê da dibe hizra wî ya bingeşîn, lê di serî da Behram mîna piraniya musulmanan û wek

xwendekarekî îlahîyatê îbadet dike û bi bawerîyeke bihêz bi Xwedê ve girêdayî ye. Loma jî dema li bajarê Eyê îlahîyatê dixwîne li mizgeftê kesekî bi navê Lûlû Xanî dinase, ev kes ji ber dîndariya wî xaniyê xwe bi kirê didiyê û ji ber ku kêfa wî jê ra tê di dawîya hefteyekê da wî vedixwîne gundê xwe.

Di hilweşandina karaktera Behramî da rêya yekem evîn e. Ji ber vê Behram dema li ser rezan Nagînaya keça Lûlû Xanî dibîne ji ber rindîya wê diheje. Hesta evîn û gunehkarîyê di hiş û dilê wî da dikevin nav têkoşîneke bêeman. Piştî vê Behram xwe di nav şikeftê da vedişêre û di nav vê şikeftê da ku dişibe nêrîngehekê li ciwanîya Nagînayê temaşe dike, lê ji bo ku zêde gunehkar nebe dema piştî Nagînayê ya tazî jê xuya dibe çavên xwe digire û ji xwe diçe. Piştî demekê serê xwe radike û dibîne ku Nagîna çiptazî di nav avê da dilîze. Êdî hesta gunehkarîyê weha serdestî jê distîne ku ne xwe davêje stara ayetan, ne jî tobeyê. Wek sehneyeke erotîk hemû cihên Nagînayê di ber çavan ra derbaz dike û xwe bi destê gunehkarîyê ra berdide.

Ev şikeft bi gotina Foucaultî (bnr: Foucault, 2007: 86) li hember panoptîkona civakî û Xwedayî jê ra dibe stargehek ku xwe ji çavdêriya Xwedê û mirovan vedidize û tê da hizir û xeyala gelek tiştên gunehkar dike. Behram bi saya kronotopa şikeftê di cihana xeyalên azad da dide pey Nagînayê û her du ber bi cihêkî nediyar ve dimeşin. Behram û Nagîna li ber heyveronê bi hev ra şa dibin û Behram dibe kesekî gunehkar. Piştî demekê Nagîna winda dibe û Mekrûs Efendiyê kalê wê di ber Behramî da derdikeve. Mekrûs Efendî jê ra behsa çîroka malbata xwe ya ermenî dike ku li ser destê eskerên musulman hatine kuştin û diyar dike ji wê rojê ve bawerîya wî bi tu dînî nemaye. Li hember vê, Behram ji ilmê xwe yê îlahî şerm dike û dixwaze rastîya tiştên veşartî bizane. Mekrûs wek karakterekî hilweşîner û hişyarker “zanîne wek gunehkarî dide zanîn” (r. 61) û di wê bawerîyê da ye ku divê Behram “bi hezeran û gelek hezaran bawer neke” û ji bîr neke “dema ku piranî xwe li derekê bigirin, li derekê bicivin... rastî ne li wir, lê li dereke din e”. Bi dîtina wî rastîya ku ew behsa wê dike “ji dema Mîrê Mezin û Xwedê ve welê ye” û gunehkarî bixwe ye (r. 62).

Ev bixwe parçekirina heqîqet û zanîne ye û amaje ye bo zanîna rolatîvîst a kesî ku gelek caran li dijî hizra giştî ya piranîyê xwe ava dike. Lewra ji Nietzscheyî heta Foucaultî gelek pêşengên hizra postmodern guman dixin ser béalbûn û objektîfîya zanîne û di wê bawerîyê da ne ku ev çemk dahênana mirovî ye û ji ber ku hertim di bin xizmeta peywendî û armancên mirovî da bûye tu carî nikare objektîf bibe (Robinson, 2000: 17). Ji ber vê, nivîskar rolatîvîteya zanîne dibe heta çîroka Şeytan û Xwedê û bi navê Mîrê Mezin Şeytan diaxivîne. Behram li “welatê ehl-î malê” di perestgeheke êzîdîyan da Mîrê Mezin dibîne ku wek ferîşteyekî rûpaqîj tê ber çavên wî. Behram jê ra behsa serborîya xwe dike û dixwaze rastîya van tiştan ji wî hîn bibe. Mîrê Mezin diyar dike ku “zanîna hertiştî, gunehkariya herî mezin e. Û ev gunehkariya herî mezin jî tenê bûye para wî” (r. 94). Loma jî di derbarê Xwedê û zanîne da agahiyên nû dide Behramî ku berevajî agahiyên wî yên îslamî ne. Mîrê Mezin diyar dike ku di rastîyê da cenabê Xwedê gunehkarekî mezintir e û wî ew kiriyê sedema gunehkarîya xwe û li ber çavên keç û lawên ademî reş kiriyê.

Piştî van gotinan Mîrê Mezin jî wek karakterekî hilweşîner, di hilweşandina binyada zanîna dînî ya Behramî da beşdarî dike û di çarçoveya çîroka afirandina mirovan û dubendîya xwe û Xwedê da diyar dike ku ji ber ku wî pêşwext zanîye ku dê mirov gelek hev biêşînin, li dijî afirandina ademîyan derketîye û bi vê helwesta xwe li hember şerîeta xwedayî Mîrê Mezin bi ray û şerîeteke cîyawaz derdikeve pêşîya me. Ji ber vê ye ku di cihana Mîrê Mezin da her tişt berevajî cihana îslamî ya Xwedê ye. Di nav baxçeyê Mîrê Mezin da keç û xortên nîvtazî hem ayîn dikin hem jî bi hev şa dibin, di şûna “hecer ul eswedê” da wî “hecer ul ebyez” heye ku semboleke pîroz a dijber e. Lewra bi dîtina wî ji roja ku Xwedê destê xwe yê pîroz li vî kevirî xistiye, nakokîyê rûdaye û zanîn û raman bûne gunehkarî û her tişt jî bûye sûc (r. 106). Bi van gotinan, li ser zimanê Mîrê Mezin diyar dike ku piştî ku Xwedê zanîn û raman qedexe kirine xirabî û dubendî çê bûye û herwekî Nietzscheyî serçavîya hemû binyadên zordest vedigerîne vê têgihîştinê. Jixwe li ser zimanê Mîrê Mezin gotina “Mirina Xwedê” ya Nietzscheyî bi bîr tîne ku bi dîtina wî Xwedê di qalibê Îsayî da li girê Golgotayê tê çarmîxkirin û ji wê rojê û vir ve tu agahî jî jê nayê wergirtin.

Li gor nivîskarî, Mîrê Mezin mexdûrê biryara Xwedê ye û ji bilî êzîdîyan tu kes vê rastîyê nizane. Loma jî bi rêya Behramî dixwaze vê rastîya nû bi mirovan ra parve bike. Ji bo vê Behramê Xwedênas dike alîgirê Şeytanî û kesayetîya wî bi tevahî berevajî dike. Piştî ku Behram ji cîhana xeyalan hişyar dibe vê rewşa nû weha dîyar dike: “Anuha bi qasî ku ji Şeytên nefret dikim ez ji Xwedê jî nefret dikim, bi qasî ku ji Xwedê hez dikim ez ji Şeytên jî hez dikim” (r. 127). Êdî bawerîyên wî yên bihêz û reha nînin, lê di beramberî wan da xwe zanatir û dewlemendtir dibîne (r. 128). Bi vî awayî bi zanîna mirovî îmana Xwedayî hildiweşîne û mirovî dike xwedîyê dîyarkirina çarenûsa xwe. Ev jî di asta herî bilind da hilweşandineke mirovî ye ku li dijî hemû desthilatên sepîner azadîya mirovan dabîn dike.

Hesenê Metê di romana xwe ya *Li Dêrê* da careke din li ser gotara dînî zûr dibe û di kesayeta Bilindê Zaxoyî da gotara serdest û çewsîner a dînî hildiweşîne û mirovekî musulman di nav dêreke xirîstîyanan da di nav bawerî û gumanê da dihêle. Dîyar e, ji Nietzscheyî û vir ve pergala dînî û nîrxên metafîzîk bi taybetmendîyên xwe yên reha, zordest û sepîner li hember vîn û daxwaza mirovî ya azad wek asteng tî destnîşankirin (Robinson, 2000: 14) ku di şûna keşfê da çavlêkerîyê didin ber mirovan û çarenûseke dîyarkirî bi ser wan da disepînin. Hesenê Metê jî di vê romanê da berê xwe dide vê dîyardeyê û di şûna gotara sepîner a dînî da dengê raya azad û kesî bilind dike.

Her ji destpêka romanê ve nivîskar li dijî vegêrana serdest a neteweyî cîyawazîya Bilindê Zaxoyî derdixe pêş, ku ne ji ber dozeke sîyasî û neteweyî, lê ji ber kêşeyê kesî berê xwe dide Ewropayê. Lewra dema dergistîya wî didin kurê xalê wê ji bo sivikîna êşa tîkçûna evînê xwe li helbestê digire û dema dibîne azadîya nivîsîna helbestê jî dikeve ber gefên mela û dîndarên fanatîk ji neçarî welatê xwe terk dike û diçe Swêdê. Dîyar e, wek romana *Gotinên Gunehkar* di vê romanê da jî evîn dibe pêngava yekem ji bo hilweşandina gotara dînî. Lewra evîn berê Bilindê Zaxoyî dide rêyêke nû ku nivîskar vê rêyê wek “oleke bêyî pêxember, oleke bêyî kitêb, oleke bêyî qible” (2015: 21) dide zanîn. Ji ber vê, Bilind di helbesta xwe da dilê jinê wek qada şerî pênase dike ku di vê qadê da Xwedê û Şeytan ne li hev in (r. 34). Bilind, di vê helbesta xwe ya hilweşîner da Xwedê diaxêvîne û li ser zimanê wî dîyar dike ku kasîkek şeraba sor ji eba û şaşîkên şêx û sofîyan hêjatir e û nava ranên jinekê jî ji germî û xweşîya hemû malên Xwedê hêjatir e (r. 34-35). Bilind bi vê helbesta xwe, gotara dînî ya serdest a civaka kurdî dihejîne û ji alîyê civakê ve tê vederkirin. Li ser vê diçe qelema xwe dide wî helbestvanê mezin ku îlhama xwe jê girtîye û berê xwe dide Swêdê.

Bilindê Zaxoyî li Swêdê bi cih dibe, lê nikare xwe ji bin karîgerîya serborîya xwe rizgar bike. Loma jî heta nîvê şevan li ser vê mijarê difikire. Weha lê tê ku êdî nikare biçe ser kar û di hundir da tenê dimîne. Piştî demekê rewşa wî xirabtir dibe û dest bi bikaranîna antîdepresanan dike. Roj û meh û sal derbas dibin, lê ew hertim di nav vê rewşa ruhî da ye. Bilind dikeve nav gerîneka nîhilîzmeke reş û ji bilî xwekustîne tu çareyekê nabîne. Jixwe Nietzscheyê pêşengê hilweşandinê jî dîyar dike ku dema jîyanê birûmet mûmkîn nebe divê mirov berê xwe bide mirîneke birûmet û wek belengazekî li benda mirîne neseke (2005: 87). Bilindê Zaxoyî jî weha dike û diçe ser pira Dödsbroyê da ku xwe ji wir bavêje. Lê di wê gavê da dengê naqosa dêra Santa Ragnhildê tê pê û ev deng wî ji vê biryarê poşman dike. Ji ber ku bûye sedema poşmanîya wî dil dike biçe wê dêrê bişewitîne. Loma jî berê xwe dide dêrê û li hember îkona Mesîhê çarmîxkirî li ser ruhê xwe, li ser Xwedê û Mesîhê dihezîre û di deftera dêrê da gilînameyekê ji Xwedê ra dinivîse. Di nameya xwe da dîyar dike ku heta niha jî bi hebûna Xwedê nehesîyaye, eger bi rastî jî hebe bila îşaretek derbarê hebûna xwe da nîşanî wî bide. Di binê nameya xwe da “not”ekê dinivîse ku ev rewşa wî ya nîhilîstîk bi awayekî zeq berçav dike:

“Dotmama min ji min bi dîr ket û ez jî ji erdê xwe, ji hertiştê xwe bi dîr ketim. Jê û pê ve ne dilê min li yekê dikele, ne jî yek nêzîkî min dibe. Hatime rewşeke welê ku dibêjim: Ew destên ku navik li min birî, xêrê ji xwe nebînin... xwezî dêya min navik li min nebiriya, xwezî navika min li hustuyê min bigeranda, bişidanda û ez bixeniqandama. Ez nefret dikim: ji hebûna xwe, ji çêbûna xwe... li gel ku ez dizanim Tu tuneyî, ez ji te jî nefret dikim. Ez welê dibêjim, lê Tu tiştêkî din bike, dilê min bi cih bike... min serwext bike ku Tu heyî” (r. 53).

Îşareta ku Bilind ji Xwedê dixwaze Samantha ye. Ev keça swêdî, ku piştî malbata xwe û dergistîyê xwe di qezayeke balafirê da ji dest dane xwe li heqîqeta dînî û li dêran girtîye, dema dibîne

mirovekî li hember îkona Mesîhî di halekî xirab da ye dixwaze arîkarîya wî bike. Bilind li hember ciwanî û dilsozîya Samanthayê diricife. Samantha jê ra sond dixwe ku li manastira Alvastrayê dema çûye pêşberî ikonên ezîzan û bang li Xwedê kirîye li rêza pêşîn zilamekî mîna Bilindî dîtîye, lê dema çûye arîkarîya wî bike ew nedîtîye. Ev nîşaneyê wê yekê ye ku daxwaza Bilindî ji aliyê Xwedê ve hatîye pejirandin û Samantha îşareteke xwedayî ye. Ji ber vê Samantha dîyar dike ku tu tiştêk tesaduf nîne û hemû tiştên jîyanê wek pîlaneke xwedayî ne. Bilind vê gotara dînî ya Samanthayê wek dînekî nû dinirxîne, ku ne navê dînekî, ne jî navê pêxemberekî li ser e û di naveroka wê da tenê qencî heye. Bi vî awayî nivîskar bi rêya Bilindî di şûna dînekî serkutker û nemirovî da dînekî azadîbexş û mirovperwer pêşniyaz dike ku tê da mirov di navendê da ye. Loma jî Bilind dibêje: “Îro bêtir dizanim ku ez ê çawa baştir ji Xwedê hez bikim, bêyî ol û bêyî pêxemberan jî dikanim ji Xwedê hez bikim” (r. 62) û ber bi têngihîstîneke deîst ve diçe.

Ji vir şûn da Samantha dibe nûnera vî dîne nû ye mirovî ku bi saya wî Bilind ji mirin û tengzarîya jîyanê rizgar dibe. Jixwe li gor Derridayî xala ku ji ber hemû rêbazên hilweşandinê dimîne ev xala mesîhîyetê (rizgarî) ye ku li ser zimanê hilweşangeran dibe mesîhîyeteke bêdîn ku tu carî dînekî diyarkirî ji bo xwe nake armanc (2007: 99). Bilind jî bi saya rizgarîyeke weha ji nav lepên nihîlîzmeke reş difilite û dibe mirovekî bextewer û asayî. Heçend carinan bi dilxwazî biçe xizmeta dêra Santa Ragnhildê bike jî ev ne ji ber dîndariyeke asayî ye, belkî ji ber hesta minetdarîyê ye ku Samanthaya rizgarker a xwe li wir nasîye. Ji ber vê ye ku Bilind dema çîroka xwe li dêrê ji romannûsî ra dibêje dîyar dike ku sê sal in ew hîn jî nizane ew bûye kesekî bawermend yan na û vê dudilîya xwe weha berçav dike:

“Lewra difîkirim ku ez ji ber mela û seydayên maleke Xwedê direvim, li maleke din a Xwedê disitirim û li wir ez rastî yeke mîna Samanthayê tîm. Loma anuha ez jî ketime dudilîyekê, dudilîya ku ev kar û keramet hikmeteke Xwedê ye û nayê famkirin. Rast bibêjim, hîn jî min fam nekiriye” (r. 72).

Hesenê Metê bi van gotinan di kesayeta Bilindê Zaxoyî da îmana reha û heqîqetên giştîgîr ên dînî hildiweşîne û bawerîyê dike hevalê gumanê ku her du bê hev nikarin bijîn û rastî dibe ku ji diyalektîka her duyan derkeve holê. Ji ber vê dîsa li hember desthilata bihêz a îmanê hêz dide gumanê û li hember vê çîroka Bilindî dîyar dike ku gotinên Bilindê Zaxoyî nakevin serê wî û bawer nake bi hikmeteke îlahî her tişt bibe. Lê dîsa jî dîyar dike ku “ev rastîyek bû, hertişt rastîyek bû... rastiya ku di roja îro da gelek kêma kes pê bawer dikin” (r. 74). Loma jî nivîskar ji projeya xwe ya berê poşman dibe û biryar dide ku li ser çîroka Bilindî û Samanthayê hûrtir bibe. Ev bixwe wek nîşaneyê deqeke vekirî xwendevanan ji bo hizirîna li ser vê rewşê han dide û di nav îman û gumanê da gotareke nû derdixe pêş.

Ji aliyê peyama û karakterê xwe ve romana *Hefsarê* wek temamkera romana *Li Dêrê* derdikeve pêş. Di vê berhemê da Germîyanê lehengê romanê dema ku jina wî û kurê wî yê pênc salî ji aliyê hêzên dewletê ve tên kuştin ji bo jibîrkirina xem û trajedîya malbata xwe berê xwe dide Swêdê, lê mîna Bilindê Zaxoyî ew jî dikeve nav depresyoneke kûr û rewşeke bêhêvî ya nihîlîstîk. Monica Bogrena psîkolog û Behramê hevalê Germîyan hewl bidin wî ji vê rewşê rizgar bikin jî nikarin bi ser bikevin û di dawîyê da Germîyan xwe dîkuje.

Xwekuştina Germîyanî di rastîyê da nîşaneyê asêbûna li hember Xwedê û çarenûsê ye. Lewra Germîyan hemû derdeserîyên jîyana xwe bi hêza sepîner a çarenûsê ve girê dide. Lewra bê ku tu gunehên wî hebin tu carî dê û bavê xwe yê bîyolojîk nas nake û dema di pêçekê da ye li mizgeftê bê xwedî tê hiştin. Zilamekî koçer li mizgeftê wî dibîne û heta ku dibe doktor jî jê ra bavîtî dike. Piştî vê xweşbextîya demkî bi mirina dê û bavên wî yê duyem careke din trajedîya wî dest pê dike. Lewra dema diçe serdana gora wan hêzên dewletê wî bi arîkarîya şervanên kurd tawanbar dikin û di dawîyê da rojekê tên ber derîyê wî û hemû endamên malbata wî didin ber guleyan. Germîyan bi birîndarî rizgar bibe jî jina wî û kurê wî dimirin. Ev dibe sedem ku Germîyan hêvîya xwe ji jîyanê bibire û êşa hebûnê bikêşe. Herçend biçe welatekî pêşketî yê aram e mîna Swêdê jî êdî nikare bi geşbînî berê xwe bide jîyanê û ji bilî mirinê tu tiştêkî nafikire. Ji yadîgarên hezkirîyên wî di destê wî da tenê hefsarê hespê wî yê Kumêt dimîne û bi vî hefsarî dawî li jîyana xwe tîne. Hefsar di vir da xwedî manayeke

sembolîk e ku Germîyan dixwaze êdî bi hefsarê xwekuştinê hefsarê xwe ji destê çarenûsê û Xwedê derxe û ew bixwe çarenûsa xwe dîyar bike. Germîyan bi gotinên xwe yên jêrîn Xwedê û çarenûsê dike armanc û dixwaze bi van gotinan desthilata herî mezin a vê cîhanê bi xwekuştinê hilweşîne. Xêzkirina ser hevoka “Xwedê dizane”yê nîşaneyê herî berbiçav a vê hilweşandinê ye.

“Lê nemaye, zêde nemaye. Ku Xwedê bibêje erê û ez û Ew... ku ez û Xwedê, em li hev bikin, bi xêr êdî ne Ew ê min bibîne û ne jî ez ê Wî.

Ez ê êdî hefsarê xwe nedim dest kesekî û tiştêkî, dixwazim hefsarê qedera min di dest min da be: êdî bi agir e, bi avê ye, bi darê ye, Xwedê dizane... dixwazim ez pê bizanim” (2018: 87)

Nivîskar ne tenê di van romanên da di çend çîrokên pirtûka xwe ya *Îşev û Çîroka Dawînê* da jî bal dikêşe ser mijara Xwedê û sedema hilweşandina bawerîya bi Xwedê bi mexdûrîyet û bêdadîya dinyayê ve girê dide. Loma jî di çîroka “Şahidên Xwedê” da dema du jinên bawermend li derîyê leheng û vegêrê çîrokê dixin û Încîl û kovarekê dîyarî wî dikin, leheng bal dikêşe ser rewşa welatê xwe ku ji çar alîyan ve di bin zilm û zorê da ye. Ji ber vê jî dîyar dike ku ew êdî ji hikûmê asmanî jî hez nakin (2014b: 22). Di çîroka “Xezeba Xwedê” da jî lehengê çîrokê dema dixwaze ji bo Xwedê arîkarîya hafîzekî (nebîna) bike, hafîz ji bihîstina navê Xwedê acîz dibe û arîkarîya wî napejirîne. Leheng dema îsrar dike, hafîz dîyar dike ku ji çêbûna xwe ve weha kor e û tu rojekê jî xwedayekî arîkarîya wî nekirîye (r. 54). Ji ber vê dîyar dike ku Xwedayê wî gopalê wî ye, lewra heta wê rojê jî tenê gopalê wî rê û ronahî daye ber wî (r. 55). Di çîroka “Pîyesa Çîrokekê” da jî di heman çarçoveyê da li ser dikeke şanoyî mêrikek pêşî li jinekê digire û ji jinikê dixwaze ku cilên xwe ji xwe bike. Jinik dema Xwedê bi bîra wî tîne mêrik bêhtir hêrs dibe û dîyar dike ku “Xwedê tune ye”. Loma jî ji jinikê ra dibêje divê li hember Xwedê asê bibe û li hember wî jî li ber xwe nede. Mêrik ew çend ji Xwedê acîz bûye ku êdî ne tenê ji Xwedayê mezin ji tu tiştên mezin hez nake. Jinik dema zarokên xwe yên biçûk bi bîra mêrik tîne vê carê mêrik hedîseke pêxember berevajî dike û dibêje: “Kê gotiye buhuşt di binê lingên we da ye! Çala gû di binê lingên we da ye û hew!... Çima hûn zarokan çêdikin, ji bo çi? Zarokên piçûk û bêguneh... hûn wan piçûkên weke perîzadeyan tînin û di evê dojhê da datînin” (r. 59). Ji bo vê jî mêrik kêrê dide ser navrana jinikê da ku çavkanîya wê ya zarokanîne hişk bike ku careke din gunehê weha neke. Lewra mêrik di kolaneke Derê Çiyê ya Dîyarbekirê da rastî jineke ciwan a parsek û du zarokan hatîye û ji ber rewşa wan a xirab niha hemû dayîkan û Xwedê tawanbar dike.

Dîyar e, karakterên edebî yên Hesênê Metê ji ber bêdadî û bêdilovanîya vê dinyayê hebûn û bawerîya bi Xwedê didin ber tîrên hilweşandinê û nivîskar bi van karakterên xwe di çarçoveya îmanêke negatîf da gelek caran rûbirûyê Xwedê dibe. Loma jî Xwedê di berhemên Hesênê Metê da hertim bi îmajêke negatîf derdikeve pêşîya me ku dadperwerî û dilovanîya wî bi gilî û gazincan tê hilweşandin.

Encam

Hesênê Metê di piranîya berhemên xwe da îronîyê bi awayekî hostayane bi kar tîne û ev şêwaza wî ya vegêranê rasterast xizmeta rêbaza wî ya hilweşanger dike ku ji aliyê nivîskarî ve bi zanîn û hişmendane hatîye hîlbijartin. Lewra ji Sokratesî û vir ve di hilweşandina bîr û rayên cihgîr da îronî bûye rêyeke sereke ya hilweşandinê û rêçêke nû ji bo bîr û xeyalên alternatîf. Hesênê Metê jî ji bo şikandina gotarên serdest û nîşandana aliyên pûç û qels ên van gotaran şêwazeke îronîk bi kar tîne. Ji ber vê, nivîskar gelek caran tinaz bi karakterên xwe dike û di şûna karakterên îdealîzekirî û romantîk ên edebîyata kurdî da hertim tirba karakterên xwe dikole. Bi vî awayî, bi rêya wan, şerê bîr û rayên berbelav dike û nakokî û kêmasîyên wan berçav dike.

Di vegêrana hilweşanger a Hesênê Metêyî da cihêkî giring ê xewnê heye. Xewn wek qada xeyalên azad ji bo hilweşandina karakterên edebî û berawirdkirina gotarên serdest û hizir û bîrên nû zemîneke libar saz dike. Ji ber vê di gelek berhemên nivîskarî da xewn dibe binyada sereke ya vegêranê ku piranîya rûdanan di xewnê da diqewimin. Ji ber vê ye ku di romanên *Tofan* û *Gotinên Gunehkar* û hin çîrokên wî yên din da roleke navendî ya xewnê heye ku tenê di xewnê da rûdanên weha dikarin çê bibin û bê xewnê vegêrana van rûdanan zehmet e. Nivîskar di hin vegêranên xwe da xewna karakterên xwe bi rastîyên jîyanê hildiweşîne û di hinekên din da jî gotarên serdest ên jîyana

rasteqîne bi bîr û hizrên nav xewnan hildiweşîne. Bi vî awayî xewnê hem bi awayê erênî hem jî bi awayê nerênî di berhemên xwe da bi kar tîne û bi vê teknîkê hêz dide şêwaza xwe ya îronîk.

Vejudina kesayetên dîrokî û bikarxistina regezên efsaneyî jî beşek in ji rêbaza hilweşanger a wî ku bi rêya wan û bi arîkarîya teknîka xewnê rûbirûyê gotarên serdest ên serdema xwe dibe. Di çîroka “Êş”ê da Darînê Daryo hawara xwe dibe ber Celadet Bedîrxanî û nivîskarên jixwerazî û pêgîr ên serdema xwe bi arîkarîya wî hildiweşîne. Di *Tofanê* da dîsa bi heman awayî di bin çavdêriya Xanî da bi rêya Bekoyê Ewan Cîhangîrê serokê rêxistineke kurdî hildiweşîne, di *Gotinên Guneşkar* da li ser vê rêbazê bi rêya Mîrê Mezin (Şeytan/Ahrîmen) Behramê xwendekarê îlahîyatê hildiweşîne û herî dawî di *Labîrenta Cinan* da kesayeta Mamosta Kevanot ê ronakger û îdealîst bi çîrok û xewnên cinan hildiweşîne û berevajî projeya ronakgerîyê dîrokî û kesayetên dîrokî ne ji bo avakirina binyadên civakî û sîyasî, ji bo hilweşandina binyadan bi kar tîne. Herwekî kesayetên dîrokî û regezên efsaneyî jin û evîn jî di rêbaza hilweşanger a Metêyî da tînin bikaranîn. Di her du romanên *Gotinên Guneşkar* û *Li Dêrê* da destpêka hilweşandina gotara dîmî jin û evîn in ku bi hêza wan a hejîner karakterên sereke yê her du romanan ji bo lêpîrsîna gotara dîmî tînin amadekirin.

Gelek aşkera ye ku Hesên Metê bi van teknîk û şêwazên vegêranê bi awayekî tund rûbirûyê gotarên serdest ên binyadçêker dibe. Li hember piranî û zoraniyê helwest werdigire û pala xwe dide kesên perawêzistî û çewisandî. Dema vê dike hizreke diyarkirî ango binyadekî nû pêşniyazî xwendevanan nake. Ev dibe sedem ku deqên wî ji aliyê peyama xwe ve deqên vekirî bin û hizreke diyarkirî bi ser xwendevanan da nesepînin. Lewra bawerîya wî bi azmûna kesî û riwangehparêzîyê heye û hizrên ku ji aliyê piranî û hêzekê ve hatibin piştgirîkirin, ji bo wî cihê gumanê ne. Loma jî di berhemên xwe da gotarên marksîst, ronakger û dîmî hildiweşîne û wek kesayetên binyadçêker rûbirûyê karakterên ronakger, serokên otorîter û nivîskarên qure û Xwedê dibe. Herçend binyada otorîterîya serokên rêxistinên kurdî û nivîskarên kurd hilweşîne jî di nav vegêranên mezin da tenê gotara neteweyî nake armanc. Tevî vê yekê jî di tu berhemeke xwe da rûdan û karakterên xwe yê edebî wek temsîla hizra neteweyî dernaxe pêş û xemeke wî ya kolektîf xwe nade der. Ev jî nîşan dide ku berhemên Hesên Metêyî li hember vegêranên mezin xwe dispêrin vegêranên biçûk û di şûna rêçeteyên îdeolojîyan da didin ser şopa rê û rêçikên nû yê zanîn û hizirînê ku hemû hewldanên wî yê hilweşandinê xizmeta vê armancê dikin.

Çavkanî

- Belsey, C. (2013). *Postyapısalcılık*. (N. Öрге, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Best, S. – Kellner, D. (2011). *Postmodern teori*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Calinescu, M. (2010). *Modernliğin beş yüzü*. (S. Gürses, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Connor, S. (2005). *Postmodernist kültür-çağdaş olanın kuramlarına bir giriş*. (D. Şahiner, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Derrida, J. (2007). *Marx'ın hayaletleri*. (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Derrida, J. (2010). *Edebiyat edimleri*. (M. Erkan, & A. Utku, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Eagleton, T. (2014). *Tanrı'nın ölümü ve kültür*. (S. Dingiloğlu, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Ergün, Z. (2015). Netewetîya kurdî û rengvedana wê di helbesta kurdî ya nû de. *Nûbihar Akademî*, 4, 11-40.
- Ergün, Z. (2017). *Nerût û helbest*. İstanbul: Weşanxaneyê Nûbiharê.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın gözü*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin siyasi işlevi*. (I. Ergüden, & O. Akımbay, & F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Hollinger, R. (2005). *Postmodernizm ve sosyal bilimler*. (A. Cevizci, Çev.). İstanbul: Paradigma.
- Koçakoğlu, B. (2012). *Anlamsızlığın anlamı postmodernizm*. Ankara: Hece Yayınları.
- Lyotard, J. F. (2014). *Postmodern durum*. (İ. Birkan, Çev.). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Metê, H. (2000a). *Smîrnoff*. İstanbul: Avesta.
- Metê, H. (2000b). *Labîrenta cinan*. Stenbol: Avesta.
- Metê, H. (2000c). *Epîlog*. Stenbol: Avesta.
- Metê, H. (2013a). *Tofan*. Stenbol: Weşanên Peywend.
- Metê, H. (2013b). *Gotinên gunehkar*. Stenbol: Weşanên Peywend.
- Metê, H. (2014a). *Pêsîrên dayê*. Stenbol: Weşanên Peywend.
- Metê, H. (2015). *Li dêrê*. İstanbul: Weşanên Peywend.
- Metê, H. (2014b). *Îşev û çîroka dawîn*. İstanbul: Weşanên Peywend.
- Metê, H. (2018). *Hefsar*. İstanbul: Weşanên Peywend.
- Nietzsche, F. (2005). *Putların batışı*. (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm*. (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Sim, S. (2006). *Postmodern düşüncenin eleştirel sözlüğü*. (M. Erkan, & A. Utku, Çev.). Ankara: Ebabil.
- Paz, O. (2011). Şiir ve modernite. M. Küçük (Haz.) (N. Tural, Çev.). *Modernite versus postmodernite* (r. 207-227). İstanbul: Say Yayınları.
- Robinson, D. (2000). *Nietzsche ve postmodernizm*. (K. H. Ökten, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Zîyab, E. (2013). *Rengvedana postmodernîzmê di huzana kurdî da*. Hewlêr: Billawkirawey Ekađîmyay Kurdî.

Extended Abstract

Hesenê Metê who is one of the Kurdish immigrant writers has a unique literary style and method. The writer influenced by postmodernism stands out with his deconstructive method against the great narratives and political and ideological structures of Kurdish literature and society. One of these, the left-Marxist ideology, has emerged as a powerful discourse in Kurdish literature since the 1930s. In some of his stories, the author emphasizes the contradictions of this discourse, which has a savior and international claim, in practical life and how people who believe in this ideology break away from reality. Likewise, in the last century, political leaders and the parties they lead also have come to the fore with their liberating roles in Kurdish literature. On the other hand, in his short novel *Metê Tofan*, he took Ehmedê Xanî against an authoritarian Kurdish leader and deconstructed him in the person of Beko Ewan who is the villain in the *Mem û Zîn*. Likewise, in some of his other stories, he criticizes a Kurdish party that has persecuted its people with allegations of salvation and draws attention to the personal tragedies they cause.

National romanticism and social realism movements common in Kurdish literature also make writers and poets a power groups. Hesenê Metê also deconstructs these writers and poets who make literature a means of personal fame or political interest. Apart from that, he starts out with the claim of social and political responsibility and ironically treats writers who are neither capable nor aesthetic. While he characterizes the works of writers and poets as a military and uniform understanding of literature, he deconstructs all kinds of writers who instrumentalize literature with an ironic language. Along with these authors, he also targets the savior enlightenment characters that are placed in an ideal position with the enlightenment philosophy. Therefore, in his novel *Labîrenta Cinan*, he expresses how an idealist teacher fell into a powerless situation in a village with a medieval mentality, and how the teacher eventually resembled them and lost his mental health.

Religion, which has strong social support and makes its power and influence felt in every social stratum, is also on the target of deconstructors. Hesenê Metê also focuses on this subject in his novellas named *Gotinên Gunehkar*, *Li Dêrê*, and *Hefsar*. In *Gotinên Gunehkar*, in the person of a theology student named Behram, he deconstructed the sense of sin with love, Islamic theology with Yazidi theology, and the social power of Islam with the Armenian massacre. In his work titled *Li Dêrê*, the author focuses on the search of a person who migrated to Europe due to religious pressure in the person of Bilindê Zaxoyî, and makes a strong criticism of the salvation and peace of religion through this person's desperate and suicidal state. In *Hefsar* novellas, the author, who brings fate and social pressure to the agenda with the character of Germîyan, draws attention to the fact that a person must withdraw his/her halter from the hand of fate with the symbolization of the "halter" by hanging Germîyan on the halter of his horse and deconstructs the oppressive notion of destiny.

With this understanding, it is clear that Hesenê Metê offers a new perspective in Kurdish literature. In doing so, he always approaches these phenomena in an ironic manner and submits irony to the service of the deconstruction method skillfully. The author also uses dreams frequently as a narrative technique along with irony; because for the author, the dream prepares a suitable environment for the deconstruction of characters based on some certain social structures. Therefore, the dream becomes a basic structure of the narrative in many works of the author and many literary events take place in the dream. While the author deconstructs the dreams of his characters with the realities of life in some of his narratives, in others, he deconstructs the dominant discourses in real life with the ideas and perspectives in dreams. Thus, he uses the dream with both positive and negative aspects and adds strength to his ironic style with this technique.

Hesenê Metê also makes use of historical figures and legends in the deconstruction method and targets current authoritarian structures and individuals with these factors. For this reason, he puts Cihargir who is an authoritarian personality up against Bekoyê Ewan, the crippled character of Ehmedê Xanî, who is regarded as the father of the Kurdish national canon, while he puts today's arrogant unskillful writers against Celadet Bedirxan. Likewise, he takes advantage of Yezidi mythology to question Islamic theology and uses jinn and fairy myths to emphasize the powerlessness of the savior idealist enlightened figure. The feeling of love and sin should also be counted among the methods that he frequently used to test the strength of religious ties.

While Hesenê Metê opposes the constructive dominant discourses with his aforementioned techniques and approaches, he always develops an attitude against the majority and power and puts people in the periphery at the center of his works. In doing so, he does not suggest a particular ideology or structure to his readers. While the author places great emphasis on individual experience and relativism, he is always skeptical of ideas supported by any social or political power. According to him, truth should never be sought accompanied by the power and the majority. It can be said that he is distant from the ideas of his characters who break away from the majority and develop new ideas. While doing all this, he encourages people to break ideological routine, rethink and develop new perspectives with the small narrative method and with the power of the fantastic feature of literature. In this perspective, Hesenê Metê's works have the feature of open text and lead the active reader to take part in creating meanings of literary texts.